

LE TOURISTE BULGARE. — DER BULGARISCHE TOURIST.

СПИСАНИЕ ЗА ТУРИЗЪМЪ И ПРИРОДООПИСАНИЕ.

Редакторъ : С. Д. СКРИНСКИ.

Излиза мѣсечно (освѣтъ юний и августъ). Струва за нечленове годишно 2 лева.
Въ странство 2-50 франка.

Всичко се изпраща : София, „Българско Туристско Дружество“

Год. VIII.

София, май и юний 1909 г.

Брой 5 и 6.

Д-ръ П. Ив. Стояновъ.

Хигиената на Туриста.

Въ паметъ на великия туристъ
Алеко Константиновъ.

Прѣдисловие.

Отъ нѣколко години се каня да напиша нѣщо по хигиената на туриста, по значението на хигиената въ туризма, да сподѣлямъ съ другаритѣ—туристи въ България плода на моята дългогодишна туристка и алпинистка практика, — всичко това освѣтлено отъ лѣкарската ми професия. Но за жалость нашата лѣкарска професия е страшна егоистка, и не ни дава да се отклоняваме отъ нея, монополизира ни и ни изтощава душевнитѣ и тѣлеснитѣ ни сили дотолкова, че ми бѣ почти невъзможно да се занимавамъ специално съ въпроса. А въпросътъ е много важенъ за насъ, туриститѣ, и е доста труденъ. Като лѣкаръ дълго и напразно търсихъ материалъ изъ чуждата литература и едвамъ намѣрихъ три малки брошурки по въпроса, писани пакъ отъ

лѣкари: Wandersport (туризъмъ)*) и Die Ernährung beim Sport (храната при спорта)***) отъ D-г Claus Harlow (на нѣмски) и Hygiene in den Bergen (хигиената въ планинитѣ)***) отъ D-г L. L. Kleintjes. Отчасти се засѣга туризма и въ книгата на Рудолфъ Вирховъ — „Хигиена на облѣклото“, прѣводъ на български, № 2 отъ библиотеката на „Ме-дицинска Бесѣда“, София, 1904 год. И съ това се изчерпва всичко, каквото можахъ да намѣря въ литературата. Често срѣщамъ въ вѣст-ника Revue du Touring-Club de France статии по всички отрасли на туризма, но по хигиената нѣма почти нищо.

За да бѣда полезенъ на нашитѣ туристи, ще трѣбва да апелирамъ къмъ тѣзи книги и да ги допълня съ моята дългогодишна практика по туризма по Швейцария, Италия, Ромъния и България. Че отъ години дѣвча, тъй да се каже, въпроса, служи и факта, че въ Плъвенския туристски съборъ прѣзъ 1904 г. демонстрирахъ една практична швейцарска раница за туристи и дадохъ кратко описание на едно мое възкачване по алпийската планина Grand Combin до 4318 метра височина. Сега, благодарение ладената ми дума и настояването на другаря-туристъ г-нъ С. Д. Скрински, редакторъ на сп. „Б. Туристъ“, се принуждавамъ да се откопча отъ професията си, да си спомня за блаженитѣ младенчески врѣмена и да кристализирамъ, тъй да кажа, съвѣтитѣ, описани въ цитиранитѣ книги, и ония, които самъ мога да дамъ като туристъ и лѣкарь. Ще изложа доста цѣнни и практични съвѣти. И ще бѣда щастливъ, ако съ това мога да допринеса нѣщо за развитието и доброто на туризма въ България. Не мога да не си спомня, че днесъ цѣла България съ скръбъ празнува десетгодишнината отъ убийството на великия ни писател Алеко Константиновъ — единъ отъ най-първитѣ и най-дѣятелнитѣ създатели на туризма и алпинизма въ България. Посвѣщавамъ на скъпата паметъ на незабравимия другаръ, щастливеца Алеко Константиновъ, този мой скромнъ туристски опитъ.

За улеснение ще разпрѣдѣля материята на четири части: I. *Общи съвѣти по туризма*, II. *Съвѣти относително носията на туриста*, III. *Съвѣти по храната на туриста* и IV. *Съвѣти по болезнеността и лѣкуването въ туризма или патологията и терапията на спорта*. Така разпрѣдѣля материята д-ръ Харловъ, авторътъ на горнитѣ книги, така ще я разпрѣдѣля и азъ, защото това ми се вижда най-приемливо и най-практично.

Варна, 11.V. 1909 г.

I. Общи съвѣти по туризма.

(Туризмъ се нарича пжтуване за удоволствие. Тая дума е нѣмска; тя е произлѣзла отъ латинската tornus, която означава апарата, съ

*) Wandersport praktisches und hygienisches Wademecum für Wanderer und Radfahrer von D-r med. Claus Harlow, Berlin, 1903, 1 mark.

**) Die Ernährung beim Sport von D-r med. Claus Harlow, Berlin, 1902, 1 m.

***) Hygiene in den Bergen von D-r med. L. L. Kleintjes, München, 1906, 0.50 p.

който се обработватъ разни прѣдмети чрѣзъ въртене. Отъ *topus* фило-логически произлиза френското *tour*, което на френски, нѣмски и английски означава обиколка. *Tour du monde* — околосвѣтско пѣтуване. Туристъ е всѣки, който пропѣтува, обикали, извѣстни мѣстности за удоволствие прѣимуществено. Туризмътъ е единъ отъ видоветъ на спорта. Спортъ (*sport*) е английска дума, която означава методично практикуване на разнитъ физически, тѣлесни, упражненія съ цѣль да се усѣвършенствува човѣшкото тѣло и да се развие ума. Като спортъ се смѣта туризма, лова, риболовството, язденето, фехтовзнето, стрѣлбата, гимнастиката и пр. Туризмътъ се подраздѣля на алпинизмъ — пѣтуване, катерене, по Алпитъ, по планинитъ, по балканитъ (за насъ въ България по-правилно би било да го нарѣчемъ планинизмъ или даже балканизмъ), *cyclisme* или колояздене, автомобилизмъ (яздене на автомобилъ), *yachting* или яздене на лодки, параходчета и пр., но прѣди всичко туризмътъ е пѣшеходство. Той е прѣимуществено пѣтуване, прѣбродване, пѣшъ на извѣстна страна или мѣстность за удоволствие или за извѣстна научна цѣль, или даже съ цѣль да се развие тѣлото. У насъ много правилно туризмътъ и алпинизмътъ сж слѣти, защото по нашитъ балкани и гори туристътъ може да намѣри наслада, природни хубости, чистъ въздухъ, или кратко казано: удоволствие и здраве. Въ Франция най-големата въ свѣта организация (150,000 члена) *Touring-Club de France* (туристски клубъ) е подраздѣлена на туристски отдѣлъ, колояздаченъ отдѣлъ, автомобиленъ отдѣлъ, алпински и *yachting-club* (клуба на плаване съ лодки, съ вѣсла или мотори). Даже напоследъкъ има отдѣлъ и на *Tourisme scolaire* (ученишки туризмъ), въ който влизатъ организирани групи отъ ученици, които пѣтуватъ прѣзъ ваканцитъ съ цѣль да се запознаятъ съ природнитъ хубости и богатства на Франция, „да практикуватъ географията“, както бѣ казалъ покойниятъ географъ *Elisée Reclus*.

Туризмътъ не е само практикуване на географията; той е практикуване и на добръ разбраната хигиена на човѣшкото тѣло и душа, защото покрай удоволствието и насладата, която дава на туриста, развива му крѣгозора, кара го да познае и обикне родината си, съжителитъ си, да се сдружава съ другари по туризмъ, съ които прѣдприема разни екскурзии и съ които дѣли несгоди и удоволствия и приятни впечатления. Философътъ *M Guay* много право казва, че „да усѣщашъ хубавото, трѣбва да сте двама“, защото прѣдъ вѣликолѣпието на природата човѣкъ усѣща своето нищожество, усѣща се пигмей, и само съ другари се усѣща нѣщо, само съ другари може да сподѣля впечатлѣнїята отъ природнитъ хубости. Туризмътъ облагородява душата и нравитъ и развива тѣлото — два крупни мотива, за да боравимъ съ него и да се стараемъ всячески да се развие въ България. Съ туризма ще изучимъ добръ България и бългритъ, съ туризма можемъ да се запознаемъ и съ другитъ народи и страни. Трѣбва да признаемъ, че мнозина отъ насъ по-добръ познаватъ Швейцария, напримѣръ, отколкото България, азъ съмъ прѣбродилъ цѣла Швейцария, познавамъ и най-скрититъ

и селца и колиби, езера и планини; тамъ като студентъ взехъ първитѣ уроци по алпинизма, тамъ се катерихъ до 4318 метра (на Grand Combin), тамъ станахъ туристъ. Чръзъ туризма основно се запознахъ съ Швейцария, когато въ България съмъ направилъ съвсѣмъ малки екскурзии, особено поради отсѣжствие на всѣкакви удобства, каквито въ Швейцария ти даватъ и най-малкиѣ колиби. Но съ развиването на туризма и у насъ ще има туристски колиби, подслони по балканитѣ (cabanes du club alpin), въ които туристъ да може да намира подслонъ и удобства за готвене, и у насъ туризмътъ ще накара да се развиватъ ханчета по постѣнитѣ мѣста, въ които туристъ да намира чистъ креватъ и добра храна, а не както сега дървеници, мръсотии, гладъ и гадъ!

Д-ръ Харловъ раздѣля туризма на двѣ групи: къмъ първата спадатъ тѣлестнитѣ упражнения, въ които усилията сж силни и кратковрѣмени, напримѣръ, фехтовката, гимнастиката, бѣгането, грѣбането съ вѣсло и пр. Къмъ втората спадатъ спортоветѣ, въ които усилието е равномѣрно и продължително, напримѣръ, пѣшеходството, колязденето и по-рѣдко язденето на конь. И дветѣ групи спортъ могатъ да бждатъ *лечебни*, ако се упражняватъ разумно, планомѣрно и прѣдпазливо, и *вредни* сж, ако се вършатъ обратно. Не мога да не подпиша съ двѣтѣ си рѣци и да прѣпиша писаното отъ самия Харловъ за туризма съ толкова увлѣкателни и вѣрни фрази. — „Най-сжществено дѣйствието на продължителния спортъ е онова, упражнено върху *нервната система*. Прѣтрупаниятъ съ мисли, прѣдразнениятъ отъ впечатления мозъкъ на умствения работникъ бива въ природата тамъ, дѣто ни искара велосипеда или обушарското черно конче (обушата), бива той тамъ расѣянъ, развлѣченъ, и вмѣсто прѣкалената умора настава приятна тишина. Не остава врѣме за мислене, защото кръвта бликва въ мускулитѣ, а въ мозъка по-малко отива и съ това физиологическата основа на мисленето намалява; равномѣрното и спокойно усилие приспива нашитѣ мозъчни клетки въ сладки сѣнища — ние падаме въ онова тържествуюше весело туристско настроение, въ което всичко противно като лека пара едва ли може да ни затъмни настроението. Нито прахове, нито горѣщини, нито дъждове, нито снѣгове, лоша храна или кратко спане сж въ състояние да ни сърдятъ — винаги сме весели. И като дойде вечеръ, падашъ уморенъ като куче въ леглото и заспивашъ сънь, какъвто само туристъ знае — здравъ, дълбокъ и освѣжителенъ. И при зори, „когато пѣтлитѣ запѣятъ“, или по-рано, събуждашъ се за нова дневна работа“.

„Тази пълна хармония на тѣлото съ душата, която настѣпва при разумния туризмъ (смѣтатъ тукъ и колязденето), може да до стигне, когато всичкитѣ органи на тѣлото работятъ нормално. И въ дѣйствителностъ броденето, туризмътъ, влияе върху всичкитѣ органи, ако се избѣгватъ грѣшкитѣ. *Стомахътъ* и *храносмилателниятъ каналъ* се усѣщатъ при цѣлесобразна обноска много добръ и изразяватъ това чръзъ даруване на цѣненъ и дълго непознатъ истински гладъ, причиненъ отъ усиления обмѣнъ на веществата. Всевъзможнитѣ диспепсии (сърдцеболи, стомашни растройства), нервни често пж-

ти, които така често посещават жителитѣ на голѣмитѣ ни градове, разнитѣ разстройства на червата, особено обикновенното запичане (кабусъ), биватъ радикално отстранявани отъ енергичния масажъ на корема; „болнавитѣ“ хора, на които едно листче зеле по цѣли дни колѣки причинява, ядатъ съ нечувано удоволствие цѣла паница б-бъ или леща безъ никаква врѣда.

„Бъбрецитѣ, които цѣлата година, особено у месоядцитѣ, трудно сж работѣли, биватъ облѣкчени чрѣзъ замѣстника имъ — кожата, която улеснява работата, като само отдѣля въ изобилие потѣта. Все така полезно дѣйствува прѣсниятъ и чистъ въздухъ върху *дихателния апаратъ* (дробовеѣ), спокойствието и зеленината — върху прѣуморенитѣ очи.

„Най-вече *сърдцето* и *мускулатурата*, значи активнитѣ органи на тѣлото, сж за съжаление. Мускулитѣ, които трѣбва да вършатъ необикновената, трудната, работа, употребяватъ сжщо много голѣмо количество кръвъ, за да иматъ нужната енергия; сърдцето трѣбва да имъ даде тази енергия; тѣлото домохазайсто на организма се измѣнява: човѣшката машина работи „съ пълень ходъ“. Кървообращението расте поради енергичното дѣйствие на сърдцето, даже тамъ, дѣто е имало по-рано застой; стари негодни клетки се изнасятъ бърже и се отстраняватъ, нови клетки се образуватъ; съ една дума тѣлото тѣло се прѣобръзва. Маясжли (хеморонди) и други застойни явлѣния се прѣмахватъ, излишната тлъстина се обръща въ отоплѣтеленъ материалъ, който изгаря и се замѣстя съ жизнени клетки, и настѣпва едно всеобщо опрѣснение енергията на тѣлото, а съ това и на душата. Тѣзи сж въ кратки черти дѣйствията на туризма и на колюзденето върху *здравия човѣкъ*, който търси само да се съвземе и да отпочине, а не да се цѣри.

„Напротивъ, на истинскоболнитѣ хора, т. е. на такива, които страдатъ отъ тежка органическа болестъ, този спортъ както и другитѣ не сж прѣпорѣчителни. Охтичави, сърдечноболни и нервни могатъ впрочемъ да упражняватъ туризма, но въ съвсѣмъ другъ смисълъ — десетъ пѣти по-малко, подъ контролата на лѣкаря като теренно лѣчение, а не като свободенъ туризъмъ. Запрѣтенъ е съвсѣмъ туризма за бъбречноболнитѣ, за сърдечноболнитѣ и съ некомпенсирани клапаови недостатѣци, за чернодробнитѣ болни, за тѣзи съ разширени бѣли дробове, съ напрѣднала охтика и за епилептицитѣ.

За други нѣкои болести туризъмътъ е отъ голѣмо значение, на примѣръ, *невристенцията* и нейнитѣ разнообразни форми, *фипохондрията*, *нервно-стомашното разстройство*, *хроническото запичане*, *обикновеното главоболие*, *малокървието*, *затлъстяването* и много други леки болести на нервна почва или на почва на слабо функциониране на органи; всички извънрѣдно благоприятно се изцѣрватъ безъ аптекаръ, само чрѣзъ най-добрия лѣкарь — прѣсната и чиста природа. Но туризъмътъ, ползотворниятъ, е мѣчно изкуство, което иска прѣдано изучаване и упражнение. И само оня, който му знае тайнитѣ пѣтеки, може да използва съвсѣмъ неговитѣ прѣимущества“. Авторътъ

иска да запознае добрия читателъ съ това трудно изкуство, мъжנותи-
тъ на което той е надвилъ съ усилена борба, съ хитрини.

Дотукъ въ общи черти се запознахме съ (естеството и зада-
читѣ на туризма); сега пъкъ ще дамъ общи съвѣти по него.

Врѣмето. — „Споредъ светеца и тамяна“, казва една народна
поговорка, — споредъ врѣмето и туризма. (Всѣко врѣме на годината си
има своя спортъ — има лѣтни и зимни спортове. Зимно врѣме, осо-
бено въ Франция и Швейцария, се упражнява спортъ съ кѣнките и
шѣйната, новиятъ шведски спортъ „ски“ (плъзгане по снѣга съ дъл-
ги дъсчени кѣнки), луджѣ, тобоганъ (возене съ особена шейна по бан-
ри) и др. Туризмътъ, пѣшеходството и велосипедизмътъ сж лѣтни
или по-добрѣ пролѣтно-лѣтно-есенни спортове. Най-удобното врѣме
за спортъ е лѣтото, поради горѣщинитѣ и праховетѣ, които пждятъ
човѣка изъ градоветѣ въ горитѣ, планинитѣ и селата. Прѣзъ лѣтото
учители и ученици сж свободни, прѣзъ лѣтото болни и здрави оти-
ватъ по бани и лжджи, прѣзъ лѣтото адвокати и сждии иматъ вакан-
ция, прѣзъ лѣтото нѣкои търговци и занаятчии започватъ работата
си, на чиновника повече лѣтно врѣме му даватъ отпускъ и пр. Най-доб-
рото врѣме за спортъ, споредъ д-ръ Харловъ и други авторитети, е
прѣзъ юний, юлий, августъ и септемврий.

Въ планинитѣ по това врѣме се топятъ снеговетѣ, настѣпватъ
по-свѣтли и по-топли дни и нощи и човѣкъ по-малко рискува да насти-
не. Въ Швейцария и по насъ кждѣ края на августъ настѣпватъ ве-
че дъждоветѣ и туризмътъ се затруднява. Прѣзъ това врѣме днитѣ
сж най-дълги. Най-удобното врѣме прѣзъ деня е сутринята. Една ро-
мжнска поговорка казва: „Който рано трѣгва, той далечъ стига“. Тури-
стътъ трѣбва да конкурира съ пѣтлитѣ — да става по-рано отъ тѣхъ.
Въ 4 часа заранъ той да е на кракъ, за да трѣгне въ 5 вече на
походъ. (Най-добрѣ се върви по утринната хладъ, когато слънчевитѣ
лжчи не горятъ толкова. Кждѣ 11 или най-късно 12 часа (обѣдъ)
и докждѣ 3—4 часа сл. об. почивка и сънь. Сетнѣ докждѣ 7—8
часа пакъ ходене.) Слѣдъ това се растрива частъ или цѣлото тѣло съ
хладка вода, (вечера се и въ 9—9½ ч. лѣгане. Сънь е достатъчно
6 — 7 часа. Когато е облачно или завали дъждъ, може да се става по-
късно, а слѣдъ нѣколкодневно ходене може цѣлъ день да се почива,
особено въ началото на екскурзията, когато тѣлото не се е още за-
калило.

Всѣки 3—4 дни би трѣбвало да има 1 день почивка, а (въ пър-
витѣ дни достатъчно е само 5—6 часово ходене докато, споредъ Хар-
ловъ, ставитѣ се понамажатъ малко, докато (месата и жилитѣ се по-
разтегнатъ малко отъ зимния сънь и сърдцето навикне на новонастѣ-
пилата мжка. Въ пѣшеходството, както и при всѣки спортъ, трѣбва *тре-
ниране*, т. е. постепенно упражняване и усилване. Когато се ходи по
монотоннитѣ полета, добрѣ е да се спи подиръ обѣдъ на сѣнка подъ
нѣкое дърво и вечеръ, слѣдъ вечера, да се захване пжтуването, като
се продължи докъсно прѣзъ цощята. Нѣма нищо по-приятно отъ
пжтуването нощемъ, прѣзъ нощния хладъ, особено при хубава мѣ-
сечина. Най-монотонното шосе или поле прѣлестно се озарява отъ

сребристия цвѣтъ на мѣсечината въ нощната тишина, нарушавана само отъ чуднитѣ концерти на птицитѣ, шурцитѣ, наскѣкомитѣ и жабитѣ. Тѣзи бѣли поетични нощи оставатъ неизгладими въ паметта ни и много улесняватъ пжтуването. Туристътъ като че ли излѣгва природата, когато пжтува нощемъ, защото тогава всичко, даже и прахътъ, заспива. По насъ нощното ходене е за прѣдпочитане и поради това, да може да се избѣгва отъ дървеницитѣ по ханищата, които всѣки отъ насъ е опитвалъ на собствената си кожа; тая гадъ нощемъ прави екскурзии по нашето тѣло, а денемъ се крие. Ахъ, кога ли ще се отървемъ отъ тѣзи мъчителни на туриста по нашитѣ хотели и ханища, кога ли ще можемъ като въ странство да сме увѣрени, че леглото, въ което ще си сложимъ измореното отъ ходене тѣло, нѣма да стане, поради тѣзи дървеници, легло на мъжи, легло на Прокуста!

При всѣка по-дълга екскурзия врѣмето се избира. Когато врѣмето е облачно и мъгливо, никой не се качва на планина и не рискува да се губи изъ мъглата и облацитѣ. Въ Швейцария врѣдъ има барометри и опитни хора, които познаватъ врѣмето по мѣстнитѣ атмосферни явления. И нашиятъ народъ понѣкога познава дали врѣмето ще е добро или ще се развали пакъ по такива явления — направление на вѣтъра, облачностъ въ извѣстна частъ на хоризонта и пр. За добрия изходъ на една екскурзия сжшо трѣбва да се държи смѣтка за врѣмето. Въ това отношение най-голѣми неприятели на туриста сж дъждоветъ и буритѣ, които много пжти, особено по планинитѣ, покосяватъ здравето и живота на туриста. Въ Швейцария най-често лошото врѣме става причина да се увеличаватъ жертвитѣ на туриститѣ, които си намиратъ смъртта по гледчеритѣ и пропаститѣ на Алпитѣ. Не мога и сега да забравя, какъ въ едно мъгливо врѣме се бѣхме загубили близу до Церматъ (Zematt) и каква ужастъ ни обзе, като се разпрѣсна мъглата и се видѣхме на едни скали, висящи надъ нѣколко стометрова пропастъ, или какъ ни хвана една ужасна буря съ дъждъ, сѣтнѣ поледица и снѣгъ, когато се качихме на Col Théodule (5500 метра). Когато бурята мина подъ насъ, когато подъ краката си гледяхме, какъ се сгжстяваха облацитѣ, какъ бучеше гърмътъ, какъ свѣткаше и падаше гърмотевицата, а надъ и около насъ всичко бѣ тихо, тогава придобихме неизгладимото впечатление, че сме въ Олимпа, въ царството на покоя, надъ ужастната буря, бучаща върху нещастната земъ и по нещастния човѣкъ. Всѣкога прѣди да се прѣдприеме екскурзия опрѣдѣля се по наученъ или по простолоуденъ барометъръ вѣроятността на хубавото врѣме, иначе жалко ще бже за здравето ни и за екскурзията, при всичко че понѣкога и бурята е полезна и поучителна.

Въпросътъ за врѣмето сжшо е важенъ и за избѣгване нѣкои заболѣвания. При ходене прѣзъ врѣме на голѣми горѣщини, когато слънцето пече най-силно, особено при липса на вода, може да се случи на туриста *слѣнчевъ ударъ*, който се изразява въ едно завиране на свѣтъ, падане и припадане, изгубване на съзнание даже.

Това става слѣдствие силния напливъ на кръвта въ мозъка. Понѣ-кога този ударъ уморява човѣка, но той може да се избѣгне съ носене на хигиенична шапка и пиене вода въ достатъчно количество, за да се поти тѣлото*). Отъ врѣмето зависи и бързото настигане на тѣлото, простудяването му съ всичкитѣ усложнения, замръзването даже на нѣкои открити части на тѣлото. Много уменъ е съвѣта на народната мъдростъ, която казва: „Зимно врѣме безъ храна, лѣтно врѣме безъ дреха не трѣгвай“; — това е плодъ на дългогодишенъ опитъ надъ собствената ни кожа, то не трѣбва да се забравя.

Въпросътъ за врѣмето е свързанъ съ въпроса за облѣклото, както ще видимъ по-долѣ. Въ Алпийтѣ този въпросъ е жизненъ, защото поради снѣжнитѣ бури, аваланши и пр., които мѣстнитѣ жители и водачи по-рано познаватъ, човѣкъ може да изгуби живота си, ако прѣдприеме една екскурзия непригответъ. Даже по нашитѣ балкани ставатъ такива опасни бури. А щомъ ние искаме отъ туризма удоволствие и здраве, защо да търсимъ съ него болестъ и смъртъ, когато съ малко търпение, съ малка прѣдпазливостъ може да се избѣгне всѣкаква опасностъ! Матерологичната етѣсно свързана съ туризма; тя често пжти ще му бжде полезна съ своитѣ съвѣти отнискително прѣдвиждане врѣмето.

Вървежътъ. — Въ туризма този въпросъ е също важенъ, защото отъ него зависи изморяването, особено на сърдцето. Кой не знае, че отъ бързото ходене кръвта по-бърже циркулира и сърдцето ни, тази наша помпа, се изморява силно, даже нѣкога то се и парализира. Не сме ли учили въ историята, че единъ герой тичешкомъ отишълъ въ Атина да съобщи побѣдата при Маратонъ, но, като стигналъ, едва успѣлъ да каже само думата „побѣдихме“ и сетнѣ издѣхналъ. Вървежътъ трѣбва да е умѣренъ, систематиченъ и еластиченъ. Власитѣ казватъ: „Който рано трѣгва, той далечъ стига“; но за това пѣкъ не трѣбва да се бѣга. За бавното ходене италианецътъ казва: „chi va piano va sano“ (който полека върви, той здравъ върви). (Вървежътъ (ходътъ) е сложенъ физиологически процесъ; той е резултатъ отъ свиването и обтѣгането на мускулитѣ на долнитѣ краища на тѣлото и на корема, па даже, ако искате, и на ржцѣтѣ и на туловището. Изобщо вървежътъ трѣбва да е умѣренъ, да не е бързъ. Това много зависи отъ врѣмето и отъ мѣстността, дѣто става ходенето. По равно шосе и по поле пакъ трѣбва да се ходи умѣрено, макаръ че може много да се бърза. Има хора бързоходци — изминаватъ 5—7 километра въ часъ, но това е много. Човѣкъ пжтува за удоволствие, а не да се надпрѣваря. Като е тѣй, защо да бързае и съ това да уморявае сърдцето си, да си създаваме сърдцебиене и да се задушаваме? Често пжти нѣкои хора при бързо ходене усѣщатъ болка въ лѣвата страна на корема подъ ребрата. Власитѣ казватъ за тази болестъ: „Тури ми си далакъ“. Това е вѣрно. Отъ бързото ходене става напливъ

*; За това ще говоримъ специално при болеститѣ при туризма и тѣхното избѣгане.

на кръв и въ далака, който набъбва, увеличава се, и причинява остра болка. Когато се появи въ пшеходеца сърдцебиене, задухъ, болки въ корема подъ ребрата, усилено дишане и жажда за въздухъ, тогава той трѣбва да намали хода си, иначе котелътъ му, сърдцето, ще се пукне, особено ако е малко пълненъ и страда отъ нѣкоя болестъ на сърдцето. Да, за болеститѣ на сърдцето именно се прѣпоръчва теренното лѣчение, но болниятъ трѣбва полека и систематично да ходи по такъвъ пѣтъ, който неусѣтно се качва нагорѣ на нѣколко (даже стотина) метра

При систематичното ходене крачкитѣ не се правятъ нито много широки, нито много малки и се стѣпва здраво, но не се раздрусва цѣлото тѣло. Затова ходътъ трѣбва да е еластиченъ, т. е. да стѣпва човѣкъ като на пружини. Както обикновенитѣ каруци друсатъ човѣка, а файтонитѣ съ своитѣ пружини, напротивъ, го носятъ леко, така пшеходството може да бѣде трудно или леко. Помня, какъ единъ мой приятель, който ми даде въ Женева първитѣ уроци по алпинизма, настояваше да имамъ еластиченъ вървежъ. Това е обикновено крачене съ тая само разлика, че краката се слагатъ на земята полусвити (до около 45—50°) въ колѣната вмѣсто да се слагатъ опнати. Щомъ стѣпишъ на така свитъ кракъ, повдигашъ леко тѣлото си, като опнешъ колѣнната става до пълно опване (естензия) — близу 70°. По този начинъ човѣкъ стѣпва на свито колѣно и се изправя неусѣтно така, че всѣко неприятно силно друсане за тѣлото се избѣгва и съ това умората се намалява. Ето защо хората сж вече измждрили каучуковитѣ подложки за токоветѣ и даже за стѣпалата на обувката, за да може съ тѣхъ сътрѣсенieto на тѣлото отъ удара на краката по камѣнитѣ на земята да се намали до минимумъ.

(Слѣдва).

Д-ръ М. П.

Щурня.

Сапаревска-Баня — Еди-гьоль — Самоковъ — Палакарията —
Крапецъ — София.

(Продължение отъ брой 4).

Въ селото има и джамия въ развалини, построена отъ калъ и камѣкъ, но минарето, цѣло запазено, построено само отъ тухли и хорозанъ. Прѣдъ джамията има стариненъ жертвенъ камѣкъ.

Въ селото на една площадка стърчи още една римска колона, сжщо безъ надписъ. Въ едната улица личи по края старъ, тѣсенъ турски калдаръмъ (тротоаръ), виждатъ се и градини, заградени съ бини, по турски, което показва, че е имало по-рано доста турци.

Това село е славното отечество и на освободителя на Сърбия, Кара-Георгъ.

Той билъ отъ фамилията Джорговци, потомци отъ която и до днесъ сж живи. Майка му се казвала Неранджа. Отъ малкъ още забѣгналъ отъ селото си. Въ бащината си кѣща той е

идвалъ веднажъ облѣченъ въ турски дрехи и придруженъ отъ каза-ци-турци. Туй ше е било, сигурно, още прѣди възстанието. Ходилъ билъ въ Цариградъ, та навръщане се отбилъ да види своитѣ. Домашнитѣ му много се уплашили, понеже го помислили за турчинъ, но той имъ се открилъ; по-старитѣ тогазъ го познали и много се зарадвали. Отбивалъ се и въ Горна-Диканя, дѣто се била омжила по-малката му сестра, за да я види; прѣспалъ у Цамбовци (сега измрѣли); отъ тогазъ вече дълго врѣме не чували нищо за него. По-едно врѣме старата му сестра е получила отъ него писмо, съ което я канѣлъ да отиде при него въ Кара-Крагово (споредъ разказа на стари хора — вѣроятно Крагуевацъ); но сестра му била тогазъ вдовица, та не могла да отиде. По-късно тя питала за него, но вече не могла нищо да разбере, дѣ и шо е станалъ. Сестра му разбрала на всѣки случай, че той е билъ кратко врѣме князь у Сърбия*).

Нѣма нужда да увѣрявамъ, когото и да било, че спането ни бѣ просто прѣлестъ, дотолкозъ омайно, че азъ отъ възхищение постоянно се обръщахъ като шишъ кебапъ на скара, а всички още прѣди зори наскачахме радостни, че дочакахме цѣли зората.

14. юлий. 5 часа е, слънцето се готви да се покаже откъмъ клисурата на Верила. Врѣмето е чудесно; азъ подканямъ по-скоро да се приготвимъ, та веднага да потеглимъ, шомъ доведатъ конетѣ, които, сигурно, трѣбва да сж пуснати (тъй поне прѣдполагахме) тамъ наблизу нѣкъдѣ да пасатъ. Скоро забравихме изгрѣването на слънцето, очитѣ ни изтекоха да гледаме къмъ заходъ за конетѣ, появата на които, въ този моментъ, сигурно, повече би ни възхитила! Часътъ е $5\frac{1}{2}$, 6, $6\frac{1}{2}$, 7, $7\frac{1}{2}$ — никакви коне; „не може да бжде, казва дружината, цинцаринъ два лева не жертвува!“ Гласове: „Да наемемъ други коне!“ „Какъ, възразяватъ други, ами ако дойде цинцаринътъ! — ще бжде непочтено отъ наша страна!“ Пъкъ и водачътъ ни още не идва. Въ компански работи обикновено всички разпореждатъ, оправия никаква.

А тежки хора сме ние, съ открити листове пжтуваме; обръщаме се къмъ кметове и горски власти за съдѣйствие; а за това бързо и ефтино ни се услужва. Едва къмъ $7\frac{1}{2}$ ч. се яви водачътъ, който започна краснорѣчиво да ни убѣждава, че билъ много заетъ въ своята воденица, та не могълъ да ни послужи, но за нашъ хатъръ се рѣрѣшилъ най-послѣ да напусне доходната си работа, която едва ли би се възнаградила и съ 5 лева дневно! А много ни го прѣпоръчватъ; знаелъ всички пжтеки, билъ страшенъ ловецъ на всѣкакъвъ дивечъ. Сигурно изъ балкана само сърни и пѣстрѣва ще ни гошава, а не е чудно и по една мечешка кожа да ни достави за постилка край езерата!

*) Тѣзи свѣдѣния ми даде единъ внукъ по баща на тази му сестра, както му ги е съобщавалъ баща му и майка му. По черти той самъ има нѣщо прилика съ Кара-Георгевици. Той ми посочи и цѣлъ купъ стари хора, живи още, въ самото село Бая, въ Сапарево и въ селото Краинци, отъ които сжщо чувалъ потвърждения за това, шо узналъ косвено отъ баба си. Моето желание да провѣря туй, поне чрѣзъ лицата, посочени въ Бая, не може да се осъществи, понеже компанията бързаше за Еди-гьола.

Ударихме го на умилюване; бива не бива, най-послѣ едва го кангардисахме да пожертвува своитѣ огромни доходи и да ни придружи съ по 4 лева дневно!

Общинското управление ни подари и единъ горски стражаръ, който сетнѣ ни напусна веднага, щомъ навлѣзохме въ горитѣ.

Най-послѣ надвихме нашитѣ скрупули, рѣшихме да си условимъ други коне. Едва намѣрихме три такива въ цѣлото село; слѣдъ джамбазки пазарлъци доставихме си ги по за 3 лева дневно. Единъ услужливъ гостъ на банитѣ бѣ извънредно любезенъ да ни прѣдложи единъ великолѣпенъ войнишки шатъръ за зоръ заманъ. Кираджията на конетѣ, единъ дребничъкъ разложанинъ, се похвали, че знаелъ отлично пжтищата, та било даже излишно да вземаме специаленъ водачъ, но нищо, ние още повече се зарадвахме, че сега сигурно вече нѣма да се изгубимъ по планината при двама вѣщи водачи.

Потеглихме. Часътъ е вече 8, слънцето бая припича. Водачътъ ни заедно съ стражарътъ отидоха да се приготвятъ за пжтъ; тѣ ще ни прѣсрѣщнатъ съ сѣкири и пушки горѣ въ коритото на Джерманъ, защото ние щѣхме да се отбиваме въ с. Гюргево по едно дълбоко-научно изслѣждане. Въ това село се намирало веществено доказателство на Дарвиновата теория: имало едно маймунско човѣшко сѣщество, което показвало прѣходното ни положение. Учениитѣ географо-естественици се ухилиха до уши; само чрѣзъ това откритие тѣ си усигуряваха всемирна извѣстностъ! Ето ни вече прѣдъ пещерата на Митето — човѣкоподобната маймуна. Затворили го въ стаята вжтрѣ, за да не се изгуби това сѣкровище на човѣчеството; слѣдъ голѣми измивания открихме уйдурма ключъ и го примамахме навѣнъ. Уродъ! на възраст 25 години, той нѣма рѣсгъ по-голѣмъ отъ 10 годишно дѣте; никакви мустаци, мутра чисто маймунска; крака изкривени и пригодени повече за лазене, нежели за ходене, катерило се, казватъ, много сръчно по дърветата; не слуша, не говори, а пиши като маймуна.

Пристѣпихме къмъ научното изслѣждане: ще го фотографираме; за нашъ късметъ дойде и единъ голѣмъ кретенъ съ гуша на шията, съ явно болнаво лице, завидѣ на славата на маймунката, та му се искаше и него да искараме на кадър; той чуваше, само че по лицето личеше, че е кретенъ, но прѣскочилъ малко повече къмъ човѣшкия родъ; двамата прѣдставляваха два послѣдователни прѣходни типа между маймунага и човѣка. Опитахме се да съблѣчемъ единичката абена дреха — парцалъ, която завиваше тѣлото на Митето; че като нададе оня ми ти писъкъ, онуй ми ти звѣрче, та бѣхме принудени да му я оставимъ и да го снемемъ само разпасано, но звѣрчето взе че се загърна, и ние веднага академически заключихме, че човѣктъ въ това свое прѣходно положение е разбиралъ, кога го, събличать, и е знаелъ да се загърща, но не е умѣлъ да се опасва; защото и Митето не умѣше да прибере краищата на пояса. Пуста наука, колко лесна била за създаване, ама дѣ министри по-често да даватъ пжтни и дневни?

На скалистия бръгъ ни чакаха вече водачътъ и стражарътъ. Компанията е пълна.

Слѣдъ цѣлъ часово доста досадливо ходене изъ пѣска, най-послѣ почнахме да се катеримъ отлѣво по единъ полуколарски пжтъ, но все още нѣмаше никаква горичка. Врѣмето е ясно и никакъвъ вѣтрецъ. Въ 10¹/₂ ч. стигнахме една чешмица състудена водича — Джемалката наричана; барометърътъ показва 678 налѣгане и 960 м. височина. Стигнахме се. Току до чешмицата, отдѣленъ отъ пжтеката, се издига неголѣмъ хълмъ надъ самото корито на рѣката, 1015 метра високъ, съ плоскостъ горѣ до 16 кв. метра, наричанъ „Градището“. По повърхността се намиратъ парчета отъ стари римски тухли и керамиди, но слѣди отъ зидове не се забѣлѣзватъ. Тази височина командува на далечно разстояние коритото на рѣката, която тъкмо при нея прави едно малко колѣно, изпъкнало къмъ западъ. Това градище, сигурно, ще е било наблюдателенъ постъ, каквито римлянитъ сж строели почти по всички по-важни планински корита*).

Хълмътъ е много стърменъ и мжно достъпенъ отъ всички страни. — Джерманъ, слѣдъ излизането си изъ Йеди-гьолъ, държи почти източно направление съ слабъ наклонъ къмъ сѣверъ и, слѣдъ като слѣзе на една височина до 1200 метра, прави едно прѣчупване почти подъ правъ жгълъ съ слабъ наклонъ къмъ западъ, и все въ туй направление върви неизмѣнно донадъ Гюргево, отдѣто постепенно се извиwa все повече къмъ западъ, докато вземе и ю-западно съ постепенно приближаване повече къмъ южно направление. При своето сѣверно направление, почти насрѣдъ пжтъ между Гюргево и прѣчупването ѝ, тя приема два отъ най-важнитъ си лѣви притоци — *Перуица* и *Скакавица*, чиито устия ние хубаво отгледахме. Скакавицата хубаво скачаше прѣзъ скалитъ прѣди да се излее въ Джерманъ.

Въ 11¹/₂ часа достигнахме до 1070 метра височина, долу въ коритото, край единствената тукъ бичкийница. Надъ насъ се започваше тепърва боровата гора, а ние се разположихме въ младата елхова горичка, по коритъ на която бѣ пълно съ червеи нѣкакви.

Разположихме се край рѣката на обѣдъ; всѣкой седна, дѣто му уйдиса, нѣмаше комунизъмъ. Първиятъ обѣдъ бѣ много невесель. Червеитъ ни разваляха и апетита и длъжката почивка, която се продължи чакъ до 1 часа слѣдъ обѣдъ, повече за хатѣра на водачитъ и конетъ, нежели за насъ.

Оттукъ нататъкъ започна приятното възкачване посрѣдъ гжста борова гора. Ягодки почнаха да ни подканятъ да си направимъ по-апетитенъ поне десерта подиръ невкусния обѣдъ. Язденето стана не особено симпатично; въ много сдушенитъ отъ клони пжтеки човѣкъ рискуваше форменно да се прѣметне отъ коня прѣзъ глава надолу. Въ 2 ч. и 50 минути на една височина отъ 1240 метра прѣбро-

*) Каницъ описва редица такива по Искърския проломъ, между Софийското поле и Мездра; самичкъ наблюдавахъ нѣколко такива по Струмския проломъ, межу Кюстендилското и Радомирско полета.

дихме Джерманъ, който тукъ буйно и бистро течеше. Ягодитѣ ставаха все по-съблазнителни и спѣваха възкачването. Обидно бѣше да ги заминава човѣкъ, пъкъ и милички бѣха като дѣчица съ зачервени бузки. Настѣпихме прѣзъ една неволна ливада, станала вслѣдствие изсичането и изгарянето на дърветата; ето ни върху единъ гребенъ на 1680 метра височина съ чудесна гледка; виждаме Купнитѣ, Попова-шапка, Лопошно, Чадъръ-тепе; Мусала и Еленъ-врѣхъ само главитѣ си показватъ.

Едва напуснахме този гребенъ и завъзлизахме наново нагорѣ щѣше да стане голѣмо нещастие; нашиятъ другаръ,габровското конте. се прѣметна много злѣ отъ коня, който отъ лакомия за трѣва се, промъкна въ клонето на единъ боръ, подъ които имаше очна трѣвица. Отърва се само съ слабо натѣртване, но пакъ не се отчая, често пакъ пояздваше.

Часътъ е 6¹/₂, ние сме отдавна извънъ боровата гора на единъ гребенъ току отлѣво надъ самия Джерманъ, който буйно клокочи изъ низината, покрита съ трѣва и тукъ-тамъ съ клека. Барометърътъ показва 597 налѣгане и 1990 метра височина. Недалечъ се чува водопадъ; слънцето е близко до заходъ. Температурата силно спадна; навлѣкохме зимнитѣ палта; щѣхме да намжкнемъ и мушамитѣ отгорѣ, но на нашия фотографъ-географъ му потрѣбваша да си прави тъкмо тукъ камара обскура за своя фотографически апаратъ, тъй че трѣбваше да се поразтѣпчимъ малко, колко за удоволствие — отъ студъ. Скоро и тази комедия се свърши, а занаслизахме въ самото корито на Джерманъ, прѣбродихме го и ето ни край първото — най-низкото езеро. Забравихме всичко — и умора, и барометъръ. Послѣднитѣ лъчи на слънцето позлатяваха високитѣ скали и постепенно се губѣха, водопадътъ буйно шуми надъ главитѣ ни; до насъ е езерото, бистро прозрачно като небето; около него е клека; между клека, недалечъ отъ самия оттокъ на езерото, е хубава ливадка съ тлѣста трѣвица. Къмъ изтокъ езерото е заградено въ полукръгъ съ висока отвѣсна скала, която се слива съ гребена, който дѣли коритото на Джерманъ отъ коритото на Черния-Искъръ. С.-западнитѣ брѣгове на езерото сж напълно достѣпни, тукъ се и разположихме. — Всички се заловихме на работа; сѣкирата заигра по клека, събрахме и сухорлякъ, и въ късо врѣме буенъ огънь се заоглежда въ езерото; ливадката бѣ открита къмъ езерото и водопада, а откъмъ Джерманъ — западъ и къмъ сѣверъ е заградена съ клека, съ други думи, отъ вѣтъръ бѣхме запазени; опнахме и шатѣра върху яйлий дюшеци, сир. върху смрика, която сѣкашъ нарочно тукъ бѣше нарасла, колкото човѣкъ да се прострѣ, край самия клека.

Разположихме се на вечера край буйния огънь; всички разтворихме маслини, салами, сланина, лукъ, чесънъ, чушки; ядохъ отъ всичко разбъркано; нѣколко пѣти повтаряхъ и пакъ гладенъ си легнахъ, и пакъ стомаха си не развалихъ; винцето си черпихме отъ бистрия Джерманъ. Обстановката бѣ тъй естествено поетична, че сънъ не ме хващаше: пѣеше ми се, викаше ми се; почна да ме дос-

рамява; ще рѣкатъ другаритѣ, че се прѣструвамъ, защото, за жалостъ, никой не пригласяше на моитѣ възклициания. Ходихъ дълго край езерото и се любувахъ на звѣздичкитѣ, какъ се оглеждаха въ езернитѣ кристали, правѣхъ своитѣ астрономически наблюдения по дъното на езерото. Когато най-послѣ се завърнахъ да лѣгамъ, оказа се шатѣра цѣлъ заетъ. Както дошлия късно изпращатъ задъ вратата, тъй и менъ канѣха единъ видъ задъ вратата, а искаше ми се да бжда по въ срѣдата. Нѣмаше що да се прави, разположихъ се край огъня; постлахъ си мушамата, завихъ се съ зимното си палто; не върви: шото е къмъ огъня—топло, по другитѣ страни мравки лазятъ; обърна гърба—гърдитѣ възнатъ, рамѣната ми се схващатъ. И тукъ подражавахъ на шишъ кебапа, но поне буби нѣмаше. А водопадътъ силно ехти, и се оглася въ мъртво-тихата околностъ; намъкнахъ всичко на себе си, прострѣхъ се по гърба и се любувахъ на звѣздитѣ. Боехъ се отъ дълбокъ сънъ, за да не замръзна или да се запали. Далечъ нѣкъждѣ въ турско свѣткавици се отражаваха по синьото небе, водопадътъ като че по-силно забуча; слабъ вѣтрецъ полѣхна и почна да навира пушека подъ шатѣра и да буди обитателитѣ му, които единъ по единъ се заизмѣккваха изподъ него и се нареждаха около огъня; вижда се, много топло ще имъ е било. Само габровецътъ остана вѣренъ на шатѣра докрай. Накъсо: спане не би, дрѣмане доста, но все пакъ бихъ желалъ вѣчно подобни безпокойни ноши да прѣкарвамъ. Постоянно ме притискаше желанието на такова мѣсто да заспя вѣчния си сънъ, защото би било равносилно — въ рая да изтлѣя.

Около езерото нѣмаше снѣгъ. Право откъмъ сѣверъ, на 20-тина крачки западно отъ езерото, се спуска по отвѣсна 80-метрова скала водопадътъ, който излива водитѣ на по-горното езеро и е видимото начало на самия Джерменъ. Единъ ржавъ отъ водопада се отбива при подножието на скалата, сякашъ нарочно, и се излива въ долното езеро, а на 5 крачки подъ този ржавъ, само въ противоположно направление, другъ пѣкъ излиза изъ това сѣщото езеро, за да повърне на Джерманъ сѣщитѣ води съ лихвитѣ заедно; както виждате, една твърдѣ оригинална размѣнка въ природата.

На 15. юлий осѣмнахъ въ обстановка, за която вѣчно ще жалѣя. Едва сега ми дойде на ума, че нося барометъръ. Той показваше въ 5 ч. и 10 минути 591 налѣгане и 2080 метра височина. Въ 5¹/₂ ч. западнитѣ скали бѣха вече позлатени огъ възходящото слънце. Езерото има форма на силно издута елипса, тѣсната страна на която е около 125 метра, а широката — близу 290 метра. По достъпнитѣ си краища то не е дълбоко; дъното добрѣ се вижда и като че нарочно е послано съ гладки плочи, по които се прищѣва човѣку да пощрапа.

Напуснахме легловището си едва къмъ 7¹/₂ ч.; дружината трѣгна по пѣтеката, азъ право по водопада; искаше ми се да опрѣдѣля височината му, до колко това е възможно съ единъ джебень барометъръ. Въ подножието на водопадната скала бѣхъ въ 7 ч. и 55 м., барометърътъ показваше 590 нал. и 2090 м. височина; въ 8 ч. и 2 м. бѣхъ при самото падало на водопада, на височина 2120 м.; въ 8¹/₄ — при началото на водопада, на височина 2170 м.; тъй че водо-

падътъ се оказа 50 метра високъ. Ако нѣкоя изкуствена ржка би събрала всичкитѣ води въ единъ само улей, този би прѣдставлявалъ нѣщо величествено въ тия балкански усои. Сега той се дѣли на 4 ржави, които при подножието се събиратъ въ едно и малко прѣди да залакатушатъ изъ балканскитѣ морави отдѣлятъ единъ ржавъ и го пращатъ влѣво на езерото, което скоро го връща по другъ пѣтъ като оттокъ; съединяватъ се наново двата ржави и тръгватъ вече като Джерманъ рѣка нанадолу къмъ равнинитѣ.

Горното езеро, наречено *Средния-гьолъ*, е по-малко и по-плитко, отколкото долното, и почти кръгло. Когато бѣхме вече при него, забѣлѣзахме, че географътъ ни липсва. Викахме, гърмѣхе, но откликъ не чухме; продължихме пѣтя си по-бавно, за да ни стигне. Въ ч. 8 и 50 м. при височина 2200 м. и 582 барометрич. налѣгане бѣхме при 3-то езеро; врѣмето бѣше облачно и слабо вѣтрещъ полѣхваше. Това езеро има форма на тлѣста госпожа, съ неособено тънко кръстче; то е по-малко отъ второто, въ което се изтича прѣзъ особенъ ржавъ. Температурата на водата въ това езеро бѣ 11.5°. Надъ него, на 10-на метра по-високо, личатъ слѣди отъ изсъхнало малко езерце, съ диаметръ не повече отъ 10-на метра.

Въ ч. 9 и 15 м. бѣхме вече при 4-то, наричано *Чифте-гьолъ*, на височина 2220 м., при 580 баром. налѣгане. Състои се отъ двѣ доста голѣми езера, съединени съ една тѣсна шия, дълга близо 50 метра и широка повече отъ 10 метра; отгукъ и названието му Чифте гьолъ. Всѣко едно има не по-малко отъ 200 метра дължина и около 100 метра ширина. Двѣтѣ заедно иматъ формата на слабо провиснали дисаги.

Сѣверната половина на Чифте-гьолъ е най-живописна; около-врѣстъ езерото е заградено отъ дивни, отвѣсни скали: къмъ западъ се издига величествениятъ „*Арамлия*“, който дѣйствително прави впечатление на единъ окаменѣлъ арамия; на срѣщната, източната, страна се издига сѣщо отвѣсна висока скала, само не тъй дива като Арамлията. По тази именно скала се плъзга като змия оттока на най-горното езеро. По сѣщия склонъ лежатъ грамадни прѣспи заледенъ снѣгъ, който допира до самата вода на езерото. Чифте-гьолъ има оттокъ само изъ южната половина, която далечъ не е тъй красива по положение като сѣверната; послѣдното е и несравнено по-дълбоко отъ южното. Отъ всичкитѣ 7 езера Чифте-гьолъ е най-дивото и най-усойно езеро. Температурата му бѣ (въ 11 ч. прѣдъ об.) 10° R. Причината за спалането на температурата бѣ дъждовното врѣме, което постепенно настѣпваше. Започнаха и гърмотевици, които не малко ни тревожеха. Слѣдъ дълго бавене около Чифте-гьолъ, къмъ 11½ ч., потеглихме по-нагорѣ. Къмъ обѣдъ бѣхме вече при Кара-гьолъ — едно отъ най-дълбокитѣ и голѣми езера, то има формата на бѣбрекъ, обрънатъ съ вдълбнатина къмъ изтокъ.

Врѣоятно вслѣдствие голѣмата си дълбочина водата му изглежда черна, отдѣто и названието му — Кара-гьолъ (Черното-езеро). Къмъ западъ, надъ него, се издигатъ отвѣсни скали, а откъмъ изтокъ и югъ то е достѣпно. По склоноветѣ на скалитѣ лежатъ прѣс-

пи снѣгъ, които поятъ езерото; отникждѣ не личи нѣкакъвъ притокъ. Само то обаче се изтича въ южната половина на Чифте-гьолъ. Тукъ се изсипа пороенъ дъждъ съ страшна трѣскавица, тъй че, за да се запазимъ, покрихме се съ шатъра. Азъ бѣхъ тъкмо въ срѣдата и съ главата си изпигахъ шатъра най-високо. За да убиемъ врѣмето, толкозъ повече, че и обѣдъ минаваше, заловихме се да се хранимъ, съ щото имахме подъ ржка (лукъ, хлѣбъ, маслини).

Пороятъ подъ насъ не ни позволяваше да седнемъ, та клечехме. Туй бѣ край самия брѣгъ на езерото. И тъкмо когато тъй задушени похапвахме, посрѣдъ страшенъ трѣсъкъ на небето, върху моята глава се стовари силенъ ударъ. Понеже всички бѣхме подъ шатъра, естествено бѣ да си помисля, моментално, че туй е гърмотевиченъ ударъ. Слабъ е билъ, казахъ си, та не ме прострѣ мъртавъ на земята! Хихикането на изгубениятъ другар-географъ скоро ме извади отъ заблудението. Господство му взелъ главата ми за подпорна на шатъра тояга и рекълъ да се пошегува! Замахва човѣкътъ съ сопата си и... цопъ! по главата ми! Хубава шега, както виждате! Но хакъ ми е! Поговорката не на пусто говори: „Съ дѣца на дърва не ходи; ако ти се счупятъ колата — ще ти се смѣятъ, ако се счупятъ тѣхнитѣ ще плачатъ“. Но... и френцитѣ не сж глупави, като казватъ: „Всичко е добро, което свършва добръ! Слава Богу, главата ми не биде пукната и можахме да продължимъ пжтя си. Дъждътъ попрѣстана, сжщо и гърмотевичитѣ, но скоро небето се покри и затвори тъй, че издаваше явно злото си намѣрение, систематически да ни кваси и ни приготви за неособено приятна ношувка.

Потеглихме нагорѣ. Тукъ на пжтя ни се изпрѣчи една чудна рѣка, която буйно течеше изподъ метъръ дебела ледена покривка и то на едно разстояние отъ 200 метра.

Слѣдъ доста пълзене, въ 1 ч.и 20 м. сл обѣдъ, бѣхме вече при дивното и усойно езеро *Чанакъ-гьолъ**), на височина 2400 метра. То е почти кржгло и прилича формено на една паница, отдѣто, вѣроятно, и името му — Чанакъ-гьолъ. Само откъмъ сѣверъ, близу при оттока, който образуваше горната чудна рѣкичка, една скала се вдава малко въ езерото и разваля отчасти пълната му кржглостъ. Отвѣсни скали, въ подножията си покрити съ дебели и огромни прѣспи заледенъ снѣгъ, заграждатъ околострѣстъ езерото, тъй че само откъмъ изтокъ брѣговетѣ му оставатъ достъпни. По повърхността на езерото плаваха огромни прѣспи ледъ въ най-чудновати форми: автомобили и файтони съ всичкитѣ сгоди за пжтницитѣ, лебеди, гжски и какви ли не още фигури плаваха по повърхността. На нашия географъ много се искаше да се качимъ на нѣкоя ледена лодка, за да измѣримъ отъ нея дълбочината чрѣзъ дълги сопи, каквито бѣ помѣкналъ още отъ най-долното езеро, но понеже се опасаваше да го не вѣвлѣче нѣкоя нимфа на дъното, изостави се отъ тази севда. — Дъждътъ все продължаваше да вали, температурата бѣ доста спад-

*) На руската карта съ туй име е отбѣлезано едно отъ езерата на Черния-Искъръ. Кое е вѣрното? — не зная.

мала; за жалостъ, термометърътъ биде забравенъ при Чифте-гьолъ, та нѣмаше възможностъ да я измѣримъ. — Изъ много стрѣмна пжтека, почти пълзешката, се изкатерихме и до послѣдното езерце, наричано Башъ-гьолъ. Въ 1 ч. и 55 м. сл. обѣдъ бѣхме вече при него, на 2500 метра височина. Самото езеро е най-малкото отъ всички досегашни и прилича на шерденче. Името му „Башъ“ (главния) гьолъ иде повече отъ туй, че е глава на всички останали.

Ридоветъ, които го заобикалятъ, не сж толкозъ стрѣмни; околвръстъ нѣма толкозъ ледени прѣспи, а по повърхността — никакви. Изобщо мѣстоположението му, сравнително, не е твърдѣ живописно. То дава водитѣ си направо на Чифте-гьолъ, като ги спуска змиеобразно по огромна отвѣсна скала, както по-горѣ споменахъ.

За не повече отъ 10 минути ние бѣхме вече на билото. Изведнажъ страшна мъгла покри цѣлия гребенъ тѣй, че на 10 крачки нищо не се виждаше; мъглата просмукваше до кости.

Маршрута ни бѣ за Урдинитѣ езера; но, прѣдъ видъ лошото врѣме, раздѣлихме се на двѣ партии; едни прѣдлагаха да се отбиемъ за нощувка въ Рилския манастиръ и тамъ да почакаме, докато се оправи врѣмето; другитѣ настояваха да слѣземъ направо къмъ езерата. Слѣдъ доста остри прѣчканици най-послѣ всички потеглихме за стражарница нѣкаква. Лошото врѣме и недоразумѣнията ме забъркаха, та не погледнахъ на барометъра, за да установя височината на билото, но въ никой случай то не изглеждаше по-високо отъ 70 метра надъ Башъ-гьолъ; тѣй че показаната височина на руската карта, 1206 сажена, които сж равни на 2573 метра, излиза почти напълно съгласна съ досегашнитѣ насочвания на моя барометъръ.

Докато се прѣчкахме, мъглата започна да се вдига и ние съзрѣхме, току прѣдъ насъ, страшна пропастъ, въ дъното на която се синѣха двѣ езерца, туй бѣха *Урдинитѣ*.

Полюбувахме имъ се отгорѣ и потеглихме надолу по вододѣлната височина на Урдина рѣка и Черния Искъръ. Други 2 езера сжщо красиво бѣха се гушнаи въ пропастъта отлѣво. Тѣзи послѣднитѣ сж на Черния-Искъръ и сж отдѣлени отъ Еди-гьолъ чрѣзъ споменатия вече Арамлия. И двѣтѣ даватъ начало на два отдѣлни потока, които, малко по-долу, се сливатъ и задружно тургатъ началото на Черния-Искъръ.

Вододѣлниятъ ридъ се спуска успоредно на двѣтѣ рѣки почти отъ ю. къмъ сѣверъ съ много слабъ наклонъ къмъ изтокъ. Вслѣдствие на неголѣмата си ширина и сложността си той дава възможностъ да се любова човѣкъ и на двѣтѣ рѣчни корита. Живописността на Урдиното корито далечъ прѣвъзхожда онова на Черния-Искъръ. Отвѣсни скали, съ най-чудновати форми, красятъ двата брѣга на този значителенъ притокъ на Черния Искъръ. На едно мѣсто имаше скали, които имаха изгледъ на нѣкакъвъ срѣдновековенъ замъкъ съ всичкитѣ му кули и пристройки. На друго мѣсто виждашъ, какъ релефно се открива въ скалата цѣла къща — съ вратитѣ, прозорцитѣ и балконитѣ ѝ. На подобна ре-

лефностъ съмъ се любовалъ досега само въ коритото на Бѣлия-Искъръ, което едничко може да съперничи по живописностъ съ Урдиното. Нашиятъ водачъ вече тукъ сериозно се бѣ зяелъ да ни убие сърна или най-малко дива коза; той ни увѣряваше, че Урдиното корито било пълно съ такива. Съ напръгнато внимание слѣдѣхъ отдалечъ неговитѣ слагания и заслонвания; бѣхъ жаленъ да видя какъвто и да е дивечъ въ тѣзи диви усои; фантазията живо ми рисувахе вече апетитната хайдушка вечера, която ни прѣдстоеше върху разкошна мека балканска морава, при напѣва на чисто изворна водича, посрѣдъ 100-метрова борова гора, наредени около буенъ огънь — обръщаме на шишъ сърничка или козленце, пѣемъ юнатки хайдушки пѣсни, пощипваме печенкото и облизваме прѣститѣ си. Нашиятъ прочутъ ловджия-водачъ, който ужъ никога не се билъ връщалъ отъ балкана безъ мечка или другъ дивечъ, този пжтъ изневѣри на своята слава — не само не удари, но и нищо не откри, та поне живъ дивечъ да видимъ, ако не печенъ.

Изкачихме се на 2080 м. височина при чуденъ бистъръ изворъ, който като съ балсъмъ разхлади изморенитѣ ни гърди. До тукъ все още нѣмаше никаква горичка, само смрика тукъ-тамъ се показваше между буйната трѣвица. Прѣбродихме Коджа-карица, малкъ притокъ на Искѣра; прѣбродихме и самия Искъръ и се озовахме върху вододѣла между Джерманъ и Искѣра. Тукъ на една височина отъ 1700 метра въ 6 ч. вечертъта стигнахме при печалнитѣ остатъци отъ нѣкогашната стражарница, скована отъ дъски, сега повечето изкъртени; самиятъ покривъ слабо би я гарантиралъ и отъ слънце; това убѣжище бѣ снабдено сега съ всички сквозни течения и бѣ пълно съ несимпатиченъ буклукъ. Милостивъ Богъ, че изясни врѣмето и не ни прати прѣзъ нощта дъждъ! А положението е красиво: хубава и доста длѣжка и широка ливадка, поросявана отъ бистро и многоводно поточе, заградена околорвѣстъ съ едра букова гора. Накладохме веднага огънь и започнахме да се сушимъ; навечерахме се на открито, но по отдѣлно всѣки за себе си. Една хладнина вѣеше вече между сговорната дружина. Натъркаляхме се около огъня съ крака обърнати къмъ него, върху постелки отъ мечо ухо и папратъ.

Сутринтъта, на 16.VII, очакваната раздѣла избухна: 4-ма потеглиха за Попова-шапка. Азъ тръгнахъ съ Самоковската партия. Въ 5 часа рано бѣхме вече на крака. Врѣмето се бѣ изяснило. Близко до стражарницата, на височина 1770 метра (при налѣгане 614), на мѣстността *Съкирица*, се намира богатата мандра на Христо Мановъ отъ Самоковъ, която изважда единъ отъ най-хубавитѣ кашкавали, изнасянъ изключително за Цариградъ. Купихъ си една пита и трѣбва да призная, че този кашкавалъ прѣвъзходствува Копривщенския.

На 100 на крачки имаше 10 тина — 20 каракачански колиби съ многобройни зли псета. Мѣстността е гола отъ гора, покритата е само съ буйна трѣва. Слѣдъ като се разпавихме съ злитѣ каракачански псета, ние потеглихме за долината на *Лжкатица*, лѣвъ и доста многоводенъ притокъ на Черния Искъръ. Прѣзъ гъста гора и по стрѣмни

пжтеки смѣкнахме се най-послѣ и отъ тази височина, която се казва Дупнила. Пжтемъ хубаво си отядохме ягоди, каквито тукъ имаше въ изобилие.

Въ ч. 9. и 50 м. бѣхме вече въ подножието на Дунила, на височина 1340 мера (налѣгане 646). Дупнила се вдава като носъ въ долинката; отъ двѣтъ му страни се вмѣкватъ навжтрѣ въ планинитѣ двѣ тѣсни коритца, покрити съ буйна трѣва, оросявана съ два потоци: *Тъмната* и *Течнаница*, които тукъ-тамъ прѣдъ насъ се съединяватъ и отиватъ задружно да се излѣятъ, на 2—3 километра далечъ, въ Лжкатница. При жгъла, образуванъ отъ двѣтъ поточета, се намира бичкийница. По това поточе се простира долинка, по-широка отъ 200 метра и покрита съ буйна трѣва.

Скоро излѣзохме на шосето, което иде направо отъ Сапарево прѣзъ Ръжана планина за Самоковъ. Излѣзохме на него при самото устие на двѣтъ сдружени поточета въ Лжкатица, която нататѣкъ върви успоредно съ шосето, но като прави многобройни лжкатушки, отдѣто, сигурно, е и името ѝ. Вървимъ между Доспей-баиръ и Тжпанковица, вододѣленъ ридъ между Лжкатица и Черния-Искъръ. И двата гребена сж покрити съ гори, но онази по Тжпанковица (споредъ картата — Бурневица) е необикновено красива: прави борови дървета, прѣснати на почти правилни разстояния едно отъ друго; подъ тѣхъ и между тѣхъ се разстила хубава зелена морова, която съ блазнително ви кани да се потъркаляте по нея. Тѣзи хубави борови курии били, казватъ, бащино наслѣдство на д-ръ Стамовъ, познатъ столиченъ лѣкаръ. Азъ ако бѣхъ на негово мѣсто, бихъ отворилъ лѣчебница въ тѣзи си курии и самъ съ въздухъ, бистра водича и прѣсна Лжкатнишка пѣстърва бихъ цѣрилъ пациентитѣ си. Нашиятъ другаръ-арамия се упражняваше изъ пжтя въ стрѣлба по соколи. Дяволи птици! Щомъ грѣмна, прицѣлената изведнажъ направи видъ, че е ударена и полетѣ стремливо нанадолу; нашиятъ стрѣлокъ, зарадванъ до уши, че отъ толкозъ дивечъ умѣрилъ птица и то съ револверъ, затича се да я улови, когато тя прѣспокойно си изхвъркна и гордо полетѣ нагорѣ, като му правѣше на подигравки красиви змиеобразни полети.

Изъ пжтя минахме на двѣ мѣста край говедарници, въ които нѣмаше жива душа. Между туй приличаше страшно. Откъмъ Елени-врѣхъ и Попова-шапка се задаваха групи черни облаци, които почнаха да прѣхвъркатъ и надъ насъ. По всичко изглеждаше, че страшна буря приближава. Ускорихме хода на конетѣ; да му мислятъ двамата арами пѣшеходци! Страхотата особено почувствувахме, когато минахме моста надъ Черния-Искъръ и *Лжкатица*, които тѣкмо на това мѣсто се съединяватъ; откъмъ долината на Черния-Искъръ страшна хала като фурия летѣше; ние припуснахме конетѣ, и токо що завалѣ, когато пристигнахме прѣдъ крѣчмата въ селото *Говедарци*. Скоро приплюскаха и другаритѣ малко поизмокрени. Пороенъ дъждъ, придруженъ съ страшни трѣскавици, се изсипа като изъ ведро и като че нѣмаше намѣрение да прѣстава. Крѣчмата бѣше пълна съ пияни селяни, които правѣха голѣмъ шумъ; двама се караха на бой,

другитѣ приглашаха; шишенцата ракия се чередуваха. Пристигнахме тъкмо за обедъ. Въ 12 ч. и 50 м. барометърътъ показваше 656 налѣгане и 1230 метра височина. Нахранихме се хубаво, слѣдъ което се опитахме да подремнемъ, но караницата на селянитѣ не ни остави. На тръгване отъ селото си купихме по една кошничка — циганска мастория, които напълнихме съ ягоди и боровинки, та постоянно си прикусвахме изъ пѣтя. Въ ч. 4 и 20 м. бѣхме въ с. Маджаре на височина 1180 метра. Вѣтърътъ отдавна бѣ прѣстаналъ, но дъждътъ безшумно продължаваше да си вали; много okayвахме нашитѣ отцѣпени другари, надъ които небето си бѣ все тъй страшно начумерено. Единъ отъ другаритѣ ни намѣри познати. Той като бившъ учителъ въ Самоковската семинария и сладкогласенъ черковенъ пѣвецъ, бѣ идвалъ по-рано тукъ при освещаването на новата черквица, и оставилъ добри спомени, та затова трѣбваше да почерпи познатитѣ! Завѣрзаха се сладки разговори; тукъ бѣ пълно и съ други селяни. Стана дума и за училища и за учители. Единъ бивши селски кехая, който прислужвалъ и въ училището, се намѣси и доказа, че учителитѣ били социалисти, не хаели за училищното дѣло, не учили дѣцата, а гледали частъ по-скоро да ги изпратятъ и да заплюшатъ кждѣ Самоковъ И когато сж били въ село, малко се задържали въ училището, а твърдѣ често вземали съ тѣхъ и дѣцата и се разхождали по горитѣ. Обърна ни той вниманието върху старъ нѣкакъвъ даскалъ, не толкозъ ученъ, но усърденъ пѣвецъ въ черквата, който за много по-скоро врѣме изучвалъ дѣцата да четатъ и пѣятъ въ черквата, а сегашнитѣ нито сами знаели да пѣятъ въ черквата, нито пъкъ дѣцата учили поне да приглашатъ. Нѣкжсо казано, този кехая бѣ на мнѣние да се затворятъ училищата, защото разваляли дѣцата! Мнѣнието на кехаята минаваше за мѣродавно, то не биде оборвано отъ първенцитѣ.

Разправиха ни легендата за царъ Шишмановата смъртъ. Раненъ билъ на 7 мѣста при Самоковъ и съ отсѣчена глава у ржцѣ той бѣгалъ нагорѣ по Доспей-баиръ. Жѣтварка нѣкаква извикала съ очудване, че човѣкъ нѣкакъвъ бѣгалъ съ глава у ржцѣ и той веднага падналъ. Тамъ билъ сега Шишмановиятъ гробъ. Турцитѣ го усвоили за тѣхенъ царъ и постоянно трупали върху гроба му камъне, но тѣ се сами събаряли; еднажъ поставили стража, но камънитѣ пакъ се съборили, стражата се уплашила, избѣгала и вече не пазели този гробъ.

Въ всички тия край-искърски села главното занятие е прѣкарване дѣски. Тѣ сѣятъ ржжъ и ечмикъ, но много късно зрѣятъ. Цѣлата долина на Черния Искъръ е покрита съ гѣста борова гора.

Напуснахме и това честолюбиво селце; прѣбродихме при самото устие на Лѣвия-Искъръ, притокъ на Черния, и продължихме пѣтя си край тъй уголѣмения Искъръ. Прѣдъ самия изходъ изъ прѣзбалканската клисура полюбувахме се и на величественото сливане на двата най-важни Искрове — Черния съ Бѣлия, оставихме ги дѣвно да си бѣблатъ и продължаватъ пѣтя, а ние се запѣтихме прѣзъ самоковското поле направо за града. Минахме край 7-тъ рани на Иванъ Шишмана — сега малки благообразни извори. Изъ цѣлото поле ка-

нари желѣзна згория свидѣтельствува за многобройнитѣ нѣкогашни желѣзни мадани.

Въ 7^{1/2} ч. бѣхме вече прѣдъ града. Врѣмето се поизясни, барометърътъ показваше 674 налѣгане и височина 1005 метра (прѣдъ хотелъ „България“). Хотелътъ бѣ пълнѣнъ, но като за приятели намѣри се мѣсто. Прѣспяхме доста спокойно. По улицитѣ много не се мѣркахме, понеже приличахме по лицата на срѣднѣвѣковни аскетици, а по костюма — на изпаднали италиянци. Хапнахме си лѣстървица поне тукъ, ако не въ самата Рила.

На сутринѣта, 17. юлий, настана нова жива раздѣла. Двамата арамни ни оставиха съ намѣрение да посѣтятъ Чамъ-кория, а, може би, и Рилския манастиръ, а ние двама съ буржуата си наехме два коня по 4^{1/2} лева дневно и се запжтихме, едва къмъ 11 часа прѣдъ обѣдъ, за Палакарията. До тръгването ни врѣмето не особено ни прѣдразполагаше: цѣла Рила и околността бѣ покрита съ гжсти облаци, въ Самоковъ валѣше ситенъ и траенъ дъждецъ, който мокри докъсно. При все туй ние смѣло потеглихме. Отбихме се въ Бѣлчинска баня. Тя се намира на 4 километра отъ селото и прѣдъ самия спускъ на дервента, идещъ отъ Дупница за Самоковъ. Дѣното на банята е грубо постлана съ дѣски, като сж оставени свободни мѣстата, дѣто бликатъ самитѣ извори. Таванъ нѣма, а само керамиденъ покривъ. При хладно врѣме човѣкъ рискува добра болестъ да си навлѣче. Водата има 39·5°, нѣщо по срѣдата на горнобанската вода и водата на Банки.

Споредъ моя барометъръ банята се намира на 950 метра височина. За събличане служатъ двѣ много виранъ стаи: една голѣма — много нечиста, другата не по-широка отъ единъ метъръ, малко по-чиста. При банята има нѣколко паянтени здания, отъ които нѣкои сж на два етажa и носятъ громкото название „хотели“. Околовръстъ сж ниви и ливади: липсва каквато и да била горица. Мѣстността е равнище. За баня се плаща 10 - 30 стотинки, а за хотелъ се плаща отъ 60 стотинки до 1 левъ на легло. Въ 7^{1/2} часа продължихме пжтя си, прѣгазихме Палакарията и прѣзъ с. Алено стигнахме въ Поповяне, едва въ 9 часа и 40 минути и то като бързахме съ конетѣ почти прѣзъ цѣлия пжть. Пропуснахъ да отбѣлѣжа, че цѣлия този пжть ние извървѣхме другарски съ поповянския учителъ, младъ симпатиченъ момъкъ — дебралия, свършилъ семинарията въ Самоковъ и бившъ ученикъ на моя другаръ. Въ разговора се издаваше интелигентность, говорихме ужъ и противъ социализма, а пжкъ които го познаваха, взеха го като тѣснакъ.

Поповяне е голѣмо и богато село. Ние прѣспяхме въ крѣчмата на единъ богатъ селянинъ, завеждана отъ сина му, младъ интелигентенъ, едва 20-годишенъ юноша, съ търговско образование. Нѣщо необикновено: спяхме на чисти легла, бидохме добръ нахранени и се разплатихме, сравнително, много ефтино — по 1·60 лева за стаята и за храна на насъ, на конетѣ и на слугата по конетѣ. Селото е центъръ на община; тукъ има и агенция на земеделската банка, но за самитѣ агенти не чухме добри отзивы. Тѣ били прѣкарвали

врѣмето си въ бездѣлие, въ донжуанства и интрижки. За вѣрността имъ обаче не гарантирамъ, понеже нѣмахме възможность да провѣримъ, нито дори да се запознаемъ съ тѣхъ. Селото има нова черква, но съ проста направа; училището е съ двѣ доста просторни класни стаи и двѣ малки за учители. То е построено малко нависочко, съ малкъ дворъ, обрасълъ въ бурени. Въ селото се срѣщатъ и 3 4 хубави и подъ планъ построени кѣши.

Барометърътъ, вечерта въ 9 часа и 40 минути, показваше 674·5 налѣгане и 980 метра височина, а на утринта (18. VII) въ 7 часа и 45 минути — 675 налѣгане и височина 990 метра; врѣмето бѣ слабо облачно.

Сутринта на 18. VII. се повърнахме обратно за *Алино* и оттамъ отидохме за Алинския манастиръ *св. Спасъ*. Въ лѣво отъ пѣтя, на $\frac{1}{2}$ километъръ отъ Поповяне, върху неголѣма височина посрѣдъ рѣдка, но едра, може би, вѣковна джбова горичка се намиратъ развалини отъ стара черквица, наричана *св. Георги*. Самото мѣсто се нарича *Оброчище*. Черквицата е построена върху груби каменни основи, сводоветъ ѝ сж отъ голѣми старинни тухли. Тя напомня по всичко черковицата при Друганъ и много такива срѣдновековни черквици.

Алино е по-малко отъ Поповяне и не изглежда да е богато село. Раздѣлено е на двѣ махали: едната е разположена върху единъ високъ ридъ, другата — въ коритото на малко поточе, наричано Селска рѣка, притокъ на Паликарията. И Поповяне и Алино сж пълни съ градини, посадени съ трѣнкосливи, диви круши, бобъ и зеле. Черквата е нова и се намира извънъ селото надъ самото корито на поточето. Около селото всичко е голо, никаква гора не се вижда. Нивята сж полегнали отъ наводнение, нѣкои сж още залѣти, а врѣмето бѣ вече за жътва.

Не можахме да намѣримъ водачъ за манастиря, та сами се залутахме изъ селската рѣка нагорѣ. Все пакъ улучихме пѣтя. Той водѣше по едно дѣсно поточе на селската рѣка, което образува доста дълбоки и опасни за лошо врѣме търсища по пжтеката. Скоро се показва и манастиря. Поточето оросява една долинка не повече отъ 10 метра широка, покрита съ буйна трѣва. Отъ двѣтъ ѝ страни се издигатъ сложни хълмчета, покрити съ малка хубава горичка — главно букова.

Въ 11 $\frac{1}{2}$ часа прѣди обѣдъ ние сме вече въ манастиря. Калугеръ нѣма, Аленския попъ идвалъ да служи. Постройкитъ му не сж особено симпатични—като запусѣли, доста сж нечисти и почти порутени. Посрѣщнати бѣхме отъ единъ селянинъ, който билъ на-товаренъ да се грижи за имотитъ на манастиря. Погости ни той съ кисело млѣко, сирене и доста невкусенъ хлѣбъ.

Барометърътъ показваше 667·5 налѣгане и 1070 метра височина; врѣмето бѣ облачно на дѣждъ.

Черквата е 9·60 метра дълга и 5 $\frac{1}{2}$ метра широка; цѣлата дължина е покрита съ сводъ. Зидоветъ сж отъ камѣкъ, слѣпени съ хорозанъ и 80 см. дебели, а сводътъ е отъ квадратни тухли—дълги

и широки по 26 см., дебели 3 см. Покрита е съ керамида, които сж необикновено голѣми: 44 см. дълги, 20 см. широки и доста дебели. Вратата е отъ груби 7 см. дебели джбови дъски, схванати една въ друга чрѣзъ издълбавания безъ всѣкакви гвоздеи.

Надъ входната врата се чете ясно слѣдния надписъ:

ИЗКОЛЕНІА ОЦА И СПОСПШЕНІЕ СІНА И СОВЕРШЕНІЕ СѢАГО ДХА БО-
ИЗОБРАЖЕНІЕ СѢАГО ОБРАЗА ИСУСА ХРИСТА И НАСТОЯТЕЛА ЖЕ
БНСТЪ БЛАГОРОДНАГО ОЦА ЕВМЕНА ГОСПОДИНА ДОСИТЕН МОНАХА
РИЛСКАГО И ПРИЛОЖЕНІЦИ ЖЕ Ш ХАЛИНО. ХАДЖИ СѢАМЕНЪ И ЧАДА
ЕГО СТОНИЦА, НИКОЛА, ХРИСТО, ХАДЖИ БОНЕ, ЛЕТО ГОСПОДНЕ 1850,
МАНІА 20 Д.

Надъ надписа е изографисанъ образа на Исуса Христа. Надъ сжшитѣ врата, но отъ вжтрѣшната страна, стои слѣдния надписъ отъ 1626 година:

† ИЗКОЛЕНІИ. ОЦА. И СЯ ПОСПЕШЕНІИ. СІНА И СЯ
ВРШЕНІИ. СѢГО. ДХА. СЛПИСА СЕ СЯ И БЖЕСТВІИ
ХБА. СТОЕ. СЛАВНОЕ. КОЗНЕСЕИЕ. ГА. БА. И СПСА. НАШЕГО
ІСУ. ХА. СЛПИСА СЕ БА ИДУЖНО ВРЕМЕ: БАЛЕТО. З. Р. АД.
И ПОТРУДИШЕ НАСТОЯТЕЛЕ СЯ ТРУДО. КИРЬ. ПОПЬ. ЗЛАТАНИ
ПОПЬ. СТОІЧО † ПОПЬ ВДЛКО † ЕРМОНАА ОНАСИ ПЕТРЕ РЪПЕЛЮВ † ВЛЧЕ
† ПЕТРЕ СЛБІНА ІЕРМОНА ЕЛСЕН † БАСЕ СЕЛО ХАЛИНО КОШЕМ Е БЪДА
ПРОСТИ

Запазени сж точно и самитѣ редове. Само една отъ послѣд-
нитѣ думи не може да се чете ясно, понеже зидовата лѣпилка
се бѣ изронила; четатъ се буквитѣ: КОШЕ, а отбѣлѣзаното като М
е само по догадка отъ запазената горна часть на буквата.

Въ срѣдата на свода е образа на Исуса Христа, окръженъ
отъ 12-тѣ апостоли и наоколо тукъ приложения надписъ:

† СЪНЕБЕСЕХ НА ЗЕМЛЪ ПРИЗРЕ КИДЕНЪ СЛНШАТЫ БЪЗАНХАНІЕ ШКОВАНІ
И РАЗРЕШІТЫ СІНЪ ДМРЬ*)

Ясно личи, че послѣдниятъ надписъ е направенъ отъ сжщата
ржка, която е писала и вжтрѣшния надписъ надъ вратата. Не по-
малко стариненъ надписъ личи надъ стѣната до дѣсния псалмопѣ-
вецъ, само че много е поврѣденъ, познаватъ се само отдѣлни думи, напри-
мѣръ: ПОМЕНИ ГИ ТИТТОРН. . . ПИСАХА . . . МАНАСТИРА ДАДЕ МИ . . .
АДЖНА . . .

*) Надписитѣ въ езиково отношение сж вѣрно прѣдадени тукъ. Въ 9
10 и 26 редъ отгорѣ надолу буквитѣ Д Ж замѣстватъ славянската буква Ц.

Фреските по стѣнитѣ изглеждатъ сѣщо така доста старинни и прѣдставляватъ голѣмъ интересъ.

Надъ манастиря се издига доста високъ хълмъ (1120 м.). Плоскостта на върха е елипсовидна: около 100 метра дълга (отъ с. къмъ ю.) и около 50 метра широка и (отъ изт. къмъ западъ). Цѣлата тази плоскостъ е била заградена съ стѣни, остатъци отъ които на нѣколко мѣста и донесъ стърчатъ на нѣколко метра надъ повърхността и по 10-тина метра надлъжъ. Така запазена е къмъ сѣверъ една частъ отъ стѣната надлъжъ 10 метра и 3 метра височина. Къмъ югъ личатъ основи и отъ 2-ри зидъ; малко по-ниско върху склона имало е и замъци, грамадни зидове отъ които съборени лежатъ по южния склонъ. Долниятъ зидъ е дебелъ 1.20 м., а горниятъ, както и съборенитѣ зидове отъ замъка, сж 85 см. дебели. По стѣнитѣ личатъ дупки, прилични на мязгали. Зидоветѣ сж отъ камъкъ, тука-тамъ се виждатъ изъ тѣхъ и отдѣлни парчета тухли; по склона обаче се намиратъ парчета тухли, подобни на ония отъ свода на черквата.

Отъ манастиря не се върнахме по сжия пѣтъ, а взѣхме въ дѣсно прѣзъ рида и отидохме направо въ Поповяне, отдѣто безъ почивка продължихме пѣтя си прѣзъ *Ковачевци за Ярлово*.

Въ *Ковачевци* не се спирахме, пѣтемъ само разбрахме, че училището е съборено съ намѣрение ново да се построи, но и досега нищо не е направено. Камаритѣ развалини отъ старото училище напомняватъ развалинитѣ на софийското училище „Денкоглу“ и изобщо нехайността на българскитѣ общини къмъ най-важнитѣ народни учрѣждения — основнитѣ училища. Пѣтемъ сѣщо видѣхме и черквата, която е нова постройка, доста внушителна, отъ 1881 година.

Отъ *Ковачевци* нататъкъ бѣ падналъ пороенъ дъждъ, нивята бѣха изпольгали, а междуселскитѣ пѣтъ, по който пѣтувахме, бѣ почти непроходимъ. Въ 6 1/2 часа вечеръта бѣхме вече въ *Ярлово*, прѣдъ кръчмата на виднитѣ и богати братя Пиралкови. Проектътъ ни бѣ да караме направо въ *Чупетльово*, но прѣдупрѣдени, че ще стигнемъ късно и че селото е много диво, та едва ли ще намѣримъ, дѣ да прѣспимъ, рѣшихме да останемъ на гости у бай Пана Пиралковъ, хубавелякъ, строенъ и интелигентенъ мжжъ. Бѣхме много уморени; бай Пана съ готовностъ ни прѣдложи въ изобилие мѣтеница и прѣсно млѣко по изборъ, за да уталожимъ жаждата си. Вечеръта бѣхме изненадани съ царска гощавка. Ужъ не чувствувахме никакъвъ гладъ, но кога вкусихме отъ пилешката чорба и яхния, както и отъ агнешката яхния, приготвени чистичко, макаръ и простичко, по селски, ние останахме просто възхитени отъ вкусността на ястията и формено не се наядохме; почерпи ни той и съ необикновено хубаво винце, пѣкъ и съ сладкодумни приказки тѣй, че ни стана наистина обидно, когато на другия день този добъръ българинъ, чисто по старъ славянски обичай, ни взе само за легло на конетѣ и нищо за насъ самитѣ.

Ярлово е тѣй сѣщо богато село. Освѣнъ Пиралковци тукъ сж и извѣстнитѣ богаташи Масларкови. Току-що довършваше село-

то, изпъкна една (като за селото) много голѣма и великолѣпна черква, строена по образа на Софийския св. Кралъ. Старата имъ черква е неособно стара постройка — отъ турско врѣме е. Таванътъ ѝ е дъсченъ. Иматъ си училищно здание съ двѣ голѣми класни стаи и двѣ по-малки за учителитѣ.

Между селянитѣ се намиратъ много стари монети, намирани, споредъ названието имъ, въ „Калето“, находяще се надъ с. Ковачевци, край пѣтя, водящъ отъ Ярлово направо за София, чрѣзъ селото Желѣзница. Пиралковци сж нѣколко братя, които живѣятъ заедно и образуватъ една многолюдна челядь — нѣщо като задруга. Най-стариятъ братъ, Пане, е старѣятъ въ дома Мило бѣ човѣку да гледа, какъ вечерята цѣлиятъ обширенъ дворъ се прѣпълни съ едъръ и дребенъ добитѣкъ и какъ снахи, братя, синове се разшетаха да извършватъ домакинскитѣ работи. Пане се навърташе само въ крѣчмата и оттамъ даваше всички свои распоредби, които безпрѣкословно се изпълняваха. Пане Пиралковъ е бивалъ и народенъ прѣдставитель.

Височината на Ярлово при Пиралковата крѣчма е 1050 метра.

Вечерята врѣмето бѣ облачно и дъжделиво, но сутринята се изясни. Не далечъ отъ Ярлово, къмъ с.-западъ, край пѣтя за Чупетльово стърчатъ пакъ развалини отъ малка стара черква, наричана св. Димитъръ. Сводътъ надъ олтаря ѝ е запазенъ, отвѣтрѣ иззиданъ съ камѣкъ, а отвѣнъ — съ тухли. Малко по-нататѣкъ срѣщаме развалини отъ друга по-малка черква, наричана св. Ратгелъ. Отъ послѣдната стѣрчи само прѣдната, олтарната, стѣна, на височина до 2½ метра; отъ свода нищо не е запазено. Зидътъ е отъ груби камѣни и хорозанъ.

Селото Ярлово е послѣдното въ Палакарийската долина. Послѣдната е широка повече отъ 5—6 килом., а дълга — около 30 килом. Заградена е откъмъ сѣверъ съ Плана планина, откъмъ с.-западъ и югъ съ Верила и Доспей-баиръ. Най-низка е около Бѣлчинската баня — 950 метра. Всичкитѣ потоци въ тази долина сж рудоносни; туй личи по черната утайка на дѣната имъ. Своеобразното име на рѣката произлиза, споредъ моя другаръ, отъ думата „плакнария“, сир. рѣка, дѣто се е „плакнѣла“ (прѣчиствала) рудата, или отъ грѣцката дума „паликари“, сир. момци — гърчета, които сж били докарвани нѣкога тукъ, за да прѣчистватъ рудата.

Паликария се образува въ началото си отъ Ярловския потокъ и потока Дѣлбоки-долъ, които слизатъ отъ с.-западния завой на Верила и се съединяватъ тѣкмо тамъ, дѣто Радомирското шосе прѣвля Верила, за да отиде за Самоковъ. По-нататѣкъ тя се храни отъ многобройни потоци, слизащи изъ Плана и Верила. Коритото ѝ е доста блатисто, особено прѣдъ Бѣлчинъ и банитѣ му. При прииждането си тя прави голѣми пакости, затова почти всички села сж бѣгали далечъ отъ коритото ѝ и сж кацнали по склоноветѣ, главно на Плана планина; На дѣсно отъ Паликария, по склона на Верила, е само единичното село Бѣлчинъ. Раздѣлихме се съ гостолобивия Пиралковъ въ 6 часа рано; тръгнахме по коритото на Ярловската рѣкичка, покрита съ многобройни воденици, както надъ селото, тѣй и подъ него, до

самото ѝ сливане съ Дълбокодолската рѣкичка. Близу до селото, край пѣтя за Чупетльово, стѣрчатъ развалини отъ малка стара черква св. Димитъръ; запазенъ е само свода надъ олтаря, зиданъ отвѣтрѣ съ камѣни, а отвѣнъ — съ тухли. Малко по-нататѣкъ има развалини отъ друга още по-малка черква — св. Рангелъ; отъ нея стѣрчи само олтарната стѣна на $2\frac{1}{2}$ метра височина; отъ свода нищо не е запазено; зидѣтъ е отъ груби камѣни и хорозанъ. Скоро възвихме по Верила, въ лѣво, минахме край хубава неголѣма и млада букова горичка и въ $7\frac{1}{2}$ часа, рано, бѣхме вече на сѣдловината „Смильо“, прѣзъ която минава пѣтя за Чупетльово. Тукъ барометърѣтъ показваше 644 налѣгане и 1300 метра височина. Тази висока сѣдловина се намира до най-високия връхъ на Верила—Петрусь (1434 м.) Току надъ самата сѣдловина се издига другъ връхъ, наричанъ Даутъ. На най-високия му пунктъ барометърѣтъ показваше въ ч. 7 и 50 м. 640 налѣгане и 1410 метра височина. Отъ връхѣтъ Даутъ се открива за око-то омайна гледка. Вижда се цѣлия величественъ сѣверенъ клонъ на Рила, цѣлата верига на Верила съ гордия ѝ Петрусь; цѣлата горна долина на Паликария, цѣлото Голо-бърдо съ змиообразната долина на Струма. Оттука хубаво личатъ и спояванията на Верила и Голо-бърдо съ Витоша; първата се съединява съ сравнително твърдъ низка сѣдловина, която се снишава източно отъ Даутъ; а Голото-бърдо отъ самото си начало трѣгва съ доста високъ гребенъ.

При прѣвалянието на Верилската сѣдловина „Смильо“ пѣтътъ къмъ Струма е обрасналъ съ млади букови горички и се нарича „Клисура“. За $\frac{1}{2}$ часъ слѣзохме при Струма. На това мѣсто височината на Струмишкото корито е 1140 метра високо. Селото Чупетльово е на единъ-два километра по-нагорѣ на височина 1170 метра. То било наистина диво село, заложено въ тѣсното не повече отъ 20 метра широко корито на Струма, тъкмо тамъ, дѣто тя излиза изъ Витоша и се спуска между отвѣснитѣ величествени скали на съединителнитѣ ридове на Голо бърдо и Верила съ Витоша. Струма тече тукъ право къмъ югъ донадъ с. Боснекъ, отдѣто взема сѣверо-западно направление до Църква и оттамъ чисто западно. Надъ Чупетльово се издига самиятъ Черни връхъ, който отъ тази страна е доста сложенъ. Чупетльовчане прѣзъ него си отиватъ съ коне на пазаръ въ София. Тѣ увѣщаваха и насъ оттамъ да си дойдемъ въ София, но прѣдъ видъ облачното врѣме и нашитѣ граждански, доста тлѣстички коне, не се рѣшихме да трѣгнемъ по този съблазителенъ пѣтъ. Въ селото имаше само една много счупена и нечиста крѣчма; тя бѣше сега набита съ пияни селяни. Черпѣха се по случай „лаченето“ на овцетѣ, отдѣлянето имъ отъ агнетата. Направи ми впечатление различното произношение на звука ж; произнасятъ „рака“, „лаченето“. Не забѣлѣзахме нищо старинно. Черквата имъ е отъ 1860 год. Обърна ми вниманието единъ чалмалия мраморенъ надгробенъ камѣкъ при моста съ дългъ турски надписъ и до половината закопанъ въ земята. Отскоро е билъ поставенъ тамъ, но никой не може да ни каже, кой го е поставилъ и кога. Отговаряха ми съ чудноватия изразъ: „Нѣма да знаемъ за камѣка, кой го е докаралъ“. Работна земя почти нѣма, населението се занимава изключително съ

скотовъдство и изглежда много бѣдно. Слѣдъ като се наобѣдвахме край рѣката съ собственитѣ си провизии, потеглихме за Крапецъ. На тръгване една селянка намѣри удоволствие да насъска кучето си, което ухапа момчето, що придружаваше конетѣ ни. Ние зехме рида право нагорѣ, отдѣсно на Струма, който по всичко изглежда, че съединява Голо-бърдо съ Витоша; пѣтятъ ни бѣ каменливъ, стърменъ и почти безлѣсенъ. Въ 11 ч. и 10 м. бѣхме вече на сѣдловината, прѣзъ която води пѣтя отъ Чупетльово направо за Крапецъ. Тя е 1390 м. висока. Врѣмето бѣ облачно и слабъ вѣтрецъ полѣхваше; барометричното налѣгане бѣ 642.

Пжтемъ поискахме да се отбиемъ при „живата вода“, която се намирала въ мѣстността „Живописното присое“. Слѣдъ много лутания най-сетнѣ намѣрихме единъ мжжъ, който пластѣше татѣкъ на близу сѣно. Поискахме да ни посочи момчето му живата вода, но той ни каза, че не можелъ да го освободи, понеже сързалъ да напласти сѣното; тръгнахме си, а пластачътъ пророкува слѣдъ насъ, че не ще можемъ сами да я намѣримъ. Слѣдъ като си отминахме, момчето захвана да тича подиръ насъ и викаше да му дадемъ 1 грошъ, за да ни я покаже; обѣцахме му, слѣдъ малко поиска 2 гроша, и тѣхъ му обѣцахме, но то повиши на 1 левъ; обърнахме му грѣбъ и продължихме пѣтя си. То пакъ захвана да тича подирѣ ни и викаше да му дадемъ сега, колкото искаме. Тогазъ ние му свикахме сърдито и го заплашихме, че веднага ще го закараме вързано въ града. То се уплаши, дойде послушно и ни показа всичко, като се оправдаваше на нашитѣ мъмрания, че господарьтъ, му го училъ тѣй да постѣпва. Туй е единъ дребенъ отъ многобройнитѣ едри случаи, въ които нашиятъ селянинъ проявява една безскрупулна лакомия за лесно обогатяване. Ако нѣмашъ нуждата отъ него, готовъ е и за чаша ракия да послужи; много нуженъ ли ти е, просто не знае, какъ да те експлоатира. И изобщо чувството на човѣщина като че съвсѣмъ му липсва. Едно кучешко бездушие и животинско злорадство се проявява у него спремо всѣки тихъ гражданинъ; напротивъ, пѣлзи, робъ ти става, ако си нѣкой съ власть — да имашъ влияние надъ неговата сѣдбина. Но най-печалното е, че тѣзи качества проявяватъ нѣкои по-млади и ужъ по-интелигентни селяни.

Най-послѣ ние сме при живата вода. Туй сж двѣ сталактитни пещери на височина близу 1100 метра, въ дола на едно малко поточе, дѣсенъ притокъ на Струма. Въ по-горната, наричана „Новата“ (защото е по-късно открита), се слиза прѣзъ една дупка, колкото човѣкъ да се промъкне пѣлзешкомъ, но на 3 метра дълбоко пещерата се отваря и човѣкъ може свободно да ходи изправенъ. Тя има височина близу 4 метра. Цѣлиятъ сводъ е усѣянъ съ многобройни сталактити въ най-чудновати форми. По тѣхъ постоянно сълзи вода, отъ която се утайва една калъ, подобна на жълта грънчарска глина. Дълбочината на пещерата е близу 10-тина метра; понеже е много задушливо и боейки се отъ лоши газове, ние не се рѣшихме да отидемъ много навжтрѣ.

Втората пещера е малко по-надолу, посрѣдъ огромни дървета; тя изглежда да е и по-голяма.

Наблизу до втората пещера има хубавъ изворъ за пиене вода, отъ който уталожихме жаждата си и продължихме нататъкъ сами пѣтя си, слѣдъ като се разплатихме, разбира се, най-почтено съ капризното момче, макаръ то да бѣ готово сега, слѣдъ заплахата, и даромъ да ни послужи. Скоро оставихме коритцето на малката баричка и взехме по рида надѣсно, прѣвалихме го и се смѣгнахме къмъ едни кѣщи, които мислѣхме за Крапецъ, а то се указа, че били Крапецки егреци. Въ лѣво отъ тѣзи егреци се издига малка височина, покрита съ малка, но хубава и едра букова горичка, посрѣдъ която стърчи камененъ кръстъ — сигурно, обрачише на селото. Ние излѣзохме на този ридъ и се запѣтихме почти безъ пѣтъ за къмъ селото, но видѣхме, че ще трѣбва да се връщаме на нѣколко километра назадъ, а врѣмето бѣ доста напреднало; искахме да сваримъ радомирския тренъ на Църква или Владая, затова се задоволихме да му се полюбуваме отъ високо и продължихме пѣтя. Крапецъ е красиво разположенъ край Струма, на старото прѣко шосе между София и Дупница, доскоро почти запустено, но сега дѣятелно поправяно. Настилката му е отъ желѣзна згурия, каквато и тукъ изобилва. Около Крапецъ и край с. Попово има сѣщо слѣди отъ нѣкогашни мадани; и тукъ потоцитъ сѣ изобилни съ руди. Ние продължихме пѣтя си безъ почивка. Видѣхме отдалечъ *Попово и Кладнища*; полюбувахме се на красиво разположения кладнишки манастиръ св. Никола, поставенъ върху усамотена скала надъ самата Кладнишка рѣчица. Въ този манастиръ азъ имахъ случай прѣди 10-тина години да ношувамъ. Дойдохме нѣколко души съ кабриолетъ право отъ София. Стигнахме късно при свѣтла, ясна мѣсечина; хѣлмътъ, върху който е кацналъ манастиря, е покритъ съ едри каманаци, които при нощното мѣсечинно освѣтление правѣха впечатление като на гвардейци, поставени на стража. Спахме на открито върху чардака, и цѣла нощъ мѣсецътъ се огледваше у него. Това е втора пленична нощъ, която съмъ ималъ случай да прѣкарамъ въ балкански усои. Калугерътъ отъ този манастръ, съ когото се срѣцнахме въ Бѣлчинската баня, бѣ задигналъ бастуна ми отъ нашето момче съ порѣка да се отбиемъ ужъ въ манастиря, за да си го вземемъ; но като ние нѣмахме възможность да сторимъ това, той си остана манастирско притежание. Новъ примѣръ на безцеремоненъ грабежъ, вършенъ даже отъ свети манастирски отшелници.

Тренътъ мина почти подъ носа ни, когато слизахме въ Мърчаевското усое, та трѣбваше да продължимъ пѣтя си на коне до София. Въ 5 ч. бѣхме вече при чешмата на най-високия пунктъ на Владзйската сѣдловина, висока 820 метра. Надъ Княжево прѣдадохъ коня си на момчето, защото не можехъ вече да ѣзда. Минахъ прѣзъ селото съ захлупена на очи шапка и право прѣдъ себе си гледахъ, за да не ме спрѣ нѣкой и да заговори съ менъ.

Отъ тукъ съ трамвая, въ 9^{1/2} часа вечерътъ, тупнахъ у дома, за да се убѣдя за лишень пѣтъ, че най-добрѣ си е у дома при мили дѣчйца на чисто и меко легълце.

За голѣмо учудване, бараметрътъ ми показваше точно 540 метра височина, — толковъ, колкото го бѣхъ нагодилъ при трѣгването.

ВЪЗГЛАСИ.

Изъ живота на Пловдивския клонъ „Калояновъ-връхъ“. — Ревностнитѣ Калоянци прѣзъ юлий с. г. изпратиха отъ Станимака на прѣдседателя на Софійския клонъ „Алеко Константиновъ“ слѣдната телеграма: „Сърдеченъ привѣтъ отъ Калоянци. Посѣтете и Асѣновата крѣпость. Здравѣйте! Прѣдседатель: Жилковъ“.

Получени суми въ Централната каса на БТД. — Получиха се отъ В-Търновския клонъ „Трапезица“ 100 л. записнина отъ 50 нови членове.

Уважаемиятъ прѣдседатель на сжщия клонъ г-нъ Г. Козаровъ, внесе въ касата 50 л. като помощъ за изпращане сегашната годишнина на списанието безплатно на 200 читалища въ България. Той дава тая сума отъ личнитѣ си срѣдства съ цѣль да се разпространява туризма у насъ по-скоро. Централното Настоятелство крайно благодарни на г-на Г. Козаровъ за дадената отъ него тъкмо наврѣме помощъ.

Благодарность отъ Провадийския клонъ „Ташъ-хисаръ“. — IX. туристски сборъ въ гр. Брацигово между другитѣ нови клонове прие въ организацията и Провадийския „Ташъ-хисаръ“. Това се събщи на Ташхисарци веднага слѣдъ сбора, а тѣ изказаха своята благодарность съ слѣдното си писмо: „Господине Прѣдседателю, съ без-

прѣдѣлна радость получилиме писмото Ви отъ 20.VII подъ № 140, съ което ни съобщавате, че сборянитѣ на IX. туристовски сборъ сж приели нашия клонъ „Ташъ-хисаръ“ въ редоветѣ на туристовската за-друга. Крайно благодаримъ Вамъ и на сборянитѣ за изказанитѣ благопожелания къмъ новия туристски клонъ, които благопожелания се разнесоха като молния между членоветѣ на клона. Крайно благодаримъ сжщо и за довѣрието, което изказвате къмъ клона, който ще се старае да оправдае това Ваше довѣрие. Прѣдайте, Господине Прѣдседателю, на всичкитѣ другаритуристи и нашитѣ и на другитѣ Ташхисарци искрени благопожелания за прѣуспѣване на туристиката въ България.

Прѣдседатель: *Ст. Абаджиевъ*

Секретаръ: *М. Н. Саманлиевъ“.*

Клоново настоятелство. — На 21.VI с. г. Провадийскиятъ клонъ „Ташъ-хисаръ“ е ималъ редовно заседание, въ което е избрано настоятелство въ съставъ: прѣдседатель — Ст. Абаджиевъ, подпрѣдседатель — Ганчо Кавалджиевъ, секретаръ — М. Н. Саманлиевъ и касиеръ — В. Д. Джамбазовъ.

Сжщиятъ клонъ е изключилъ изъ редоветѣ си по доста сериозни причини слѣднитѣ членове: Вл. П. Караянчевъ, Тодоръ Георгиевъ и Ив. Мариновъ.

РАЗНИ.

Балонът на Ципелинъ. — Балонът „Ципелинъ“ № 2 съ графъ Ципелинъ и 9 други лица направилъ на 16. май с. г. първия си продължителенъ излетъ. Той е прѣминалъ надъ Нюрембергъ, Гера, Лайпцигъ и вечерта пристигналъ въ Хале (Саксония). Балонътъ не се е спиралъ никждѣ въ своя излетъ. Въ 10 часа вечерта се очаквало неговото пристигане въ Берлинъ, но графъ Ципелинъ изпратилъ въ 7 ч. и 20 м. една телеграма, съ която съобщилъ, че е рѣшилъ да се върне назадъ, и прибавилъ, че на балона всичко било благополучно. Въ 3½ ч слѣдъ полунощъ, срѣщу 17. май, сжиятъ балонъ прѣминалъ надъ Франкфуртъ; въ 4 ч. и 45 м. той билъ забѣлзанъ надъ Вюртембергъ. Графъ Ципелинъ въ 22 часова пжтуване по въздуха достигналъ Биртерфелдъ (132 км. отъ Берлинъ), като прѣминалъ единъ пжтъ отъ 615 км. На 17. вечерта Ципелинъ се върналъ обратно отъ Биртерфелдъ, но вслѣдствие липсата на бензинъ станало нужда на другия денъ на пладне (понеделникъ) да слѣзе на земята при Кьопингенъ, дѣто по невнимание на единъ отъ корачитѣ се случило нещастие съ балона при слизането му на земята.

Въ вторникъ слѣдъ обѣдъ, въ 4 часа, поправките били свършени и въздушното плаване пакъ се захапало. Балонътъ прѣкаралъ 8 часа въ въздуха и слѣдъ това трѣбвало

по необходимостъ посрѣдъ нощъ да направи второ слизане на земята между Шемербергъ и Биберахъ, понеже загубата отъ газъ е била твърдѣ значителна — станало слѣдствие пощната хладина и изхвърлянето на бензина като баласть. Сетитѣ пакъ потеглили балонътъ, но бавно — за 9 часа изминалъ само 100 км. пжтъ.

Исторически надписъ. — Членоветѣ на тукашното археологическо дружество въ послѣдния си излетъ до Кюстендилъ сж намѣрили въ Бѣловския манастиръ единъ неизвестенъ досега исторически надписъ отъ врѣмето на деспота Дѣяна.

Старини въ Балчикъ. — Близу до Балчикската черква св. Георги е открита една подземна постройка, навѣрно, гробница, въ която сж намѣрени слѣдитѣ старини: вѣнци, покжщина, 3 златни прѣстени — единъ съ красивъ камѣкъ, а на другитѣ камѣнитѣ сж изпаднали, 2 масивни мѣдни прѣстена съ плочици отгорѣ, мѣдни лиени, вази, глинени сждове, стѣкла отъ различна голѣмина и мѣденъ цилиндриченъ сждъ въ видъ на танджера сърѣшетка отгорѣ, а отстрани има художествено изработени мжжки и женски фигури, Прѣдметитѣ сж прибрали въ помѣщенieto на мѣстното класно училище. Ето подходящо мѣсто за наученъ излетъ на туриститѣ отъ нѣкой близъкъ клонъ.

Туристска поща.

Изпратенъ е на Пловдивския клонъ „Каляновъ-врѣхъ“ единъ екземпляръ отъ „Туристски маршъ“, исканъ съ писмо № 7 отъ 8. VIII. с. г.

— Изпратени сж на Провадийския клонъ „Ташъ-хисаръ“ три дружествени значки. Сумата за тѣхъ (6 лева) е получена въ Централната каса.

— Списанието „Б. туристъ“ се изпраща редовно на подпоруникъ Д. Самоковлиевъ, 22. п. Тракийски полкъ, гр. Самоковъ, абониранъ чрезъ Долнобавския клонъ „Ибъръ“.

— Централното Настоятелство на Б. Т. Д. получи книгата, документитѣ и вещитѣ, подробно изброени въ описъ, на разтурения Берковски клонъ „Комъ“. Отъ сжния клонъ Централната каса получи 72:80 лева, изпратени съ пощенски записъ № 17909.

— Получиха се въ Централната каса на Б. Т. Д. отъ г. г. Т. Н. Демировъ, Провадия, В. Пашевъ и Ст. Николовъ, Варна, по 2 л. абонаментъ за сегашната годишнина на списанието.

До клоноветѣ на БТД.

Бързае да констатираме факта, че въ живота на организацията ни има вече единъ случай да се злоупотрѣбява съ туристката идея. Нѣкой си Константинъ Величковъ, съ неизвестно мѣсторождение, ходѣлъ по села и градове изъ България като туристъ съ цѣль да събира спомоществатели за нѣкакви си пжтни бѣлѣжки. Той вземалъ въ прѣдплата цѣната на бѣлѣжкитѣ си и давалъ срокове за излизането имъ отъ печатъ. Това се извѣсти на Настоятелството отъ мнозина изъ Пловдивскитѣ села и отъ г-на Н. С. Каракашевъ, бирникъ въ село св. Никола, Бургазко, и П. Николовъ, Сливенъ. Следъ щателна провѣрка укава се, че туриститѣ въ България не познаватъ въ срѣдата си туристъ **Константинъ Величковъ**. Ето защо дълъгъ се налага на Центр. Настоятелство да съобщи на всички дружествени клонове и на любителитѣ на туризма, че казаниятъ лъжетуристъ злоупотрѣбява съ благородната туристска идея и че подобни личности трѣбва да се прѣслѣдватъ, като наврѣме се съобщава за това на административнитѣ власи и на дружествената управа въ София.

ОТЪ ЦЕНТРАЛНОТО НАСТОЯТЕЛСТВО.

Открива се подписка за година VIII. (1909) на

БЪЛГАРСКИ ТУРИСТЪ

Списание за туризъмъ
и природоописание.
Органъ на Българск.
Туристско Друж.

РЕДАКТОРЪ: С. Д. СКРИНСКИ.

Отъ 1. януарий 1909 г. сп. „Български туристъ“ влиза въ VIII. година на своето съществуване. Днесъ то е единственото спортно списание у насъ, въ което се описва българската природа и сръдствата за добирание до нея.

Въ VIII. годишнина ще се застъпятъ отдѣлитъ: *I. природоописание, II. туристски спортъ, III. патриотично възпитание, IV. туристска хроника, V. отзиви, VI. вѣсти, VII. книжнина, VIII. разни, IX. туристска поща.*

Въ списването на „Български туристъ“ прѣзъ VIII. му година ще взематъ участие слѣднитъ сътрудници: Г. Козаровъ, архитектъ, д-ръ П. Стояновъ, лѣкаръ, д-ръ А. Теодоровъ-Баланъ, професоръ, капитанъ Добревъ, д-ръ Ст. Н. Чомаковъ, адвокатъ, Н. Бозовъ, Б. Ангеловъ, д-ръ А. Златаровъ, Н. Костовъ, д-ръ Х. Ивановъ, д-ръ Хр. Пиперовъ, А. Гечевъ, Б. Образописовъ, Ф. Сплитекъ, Н. Додовъ, А. Д. Цвѣтковъ, д-ръ М. Панчевъ, Н. Алексиевъ, К. Чорбановъ, Д. Стеревъ, учители, А. Д. Пановъ, Ст. Радучевъ, А. Джанановъ, И. Бурешъ и др.

„Български туристъ“ излиза всѣки мѣсець (освѣтън юлий и августъ). Годишна цѣна за нечленове на дружеството въ България е 2 лева, а въ чужбина — 2·50 фр. Членовѣтъ го получаватъ сръщу единъ левъ.

Записването абонати въ София става въ книжарницата на Б. Касжровъ и въ редакцията на сп. „Родина“, а въ провинцията — въ клоновѣтъ на Българското Туристско Дружество и въ всички т.-пощенски станции.

Приематъ се за послѣдната страница на списанието обяви отъ хотелджии, гостинничари, продавачи на туристски вещи и т. п. при най-износни цѣни.